

РАСКОВНИК

Из садржаја:

Народне умотворине

КРАЈИШКЕ НАРОДНЕ

ПЕСМЕ

ЗДРАВИЦЕ ИЗ ГРУЖЕ

Наш народни живот

МОЛИТВИЦЕ — НАРОДНЕ

ХРИШЋАНСКЕ МОЛИТВЕ

КРСНА СЛАВА У ВУКОВСКУ

НА КУПРЕШКОЈ

ВИСОРАВНИ

Расправе

РУКОПИСНА ЗБИРКА

КОРЧУЛАНСКИХ

ПОЧАСНИЦА

ЈЕДАН РАНОСЛОВЕНСКИ

ПРИПОВЕДНИ МОТИВ КОД

ВИЗАНТИЈАЦА

Песничка обзорја

ФЕЊЕР У ВИНОГРАДУ

Одзиви

ПРИПОВЕДАЊА

У ПОДРАВНИ

Ј е с е н
З и м а
1 9 8 9.

Расковник је некаква
(може бити измишљена)
трава,
за коју се мисли
да се од ње
(кад се њоме дохвати)
свака брава
и сваки други заклоп
отвори сам од себе.

Из Вуковог „Рјечника“

РАСКОВНИК

часопис за књижевност и културу

Први број изашао 1968.

Београд, октобар—децембар 1989.

Година XV, број 57—58.

УРЕДНИШТВО

Ненад Љубинковић

Добривоје Младеновић

Миле Недељковић

Миодраг Павловић

Љубинко Раденковић

(главни и одговорни уредник)

ИЗДАВАЧ

Народна библиотека

„Вук Караџић“ — Београд

Булевар револуције 323

Појављује се у пролеће, лето, јесен и зиму.

РАСКОВНИК

Рукописе, откуцане машином у пуном прореду, слати на адресу: Народна библиотека „Вук Караџић“ (за „Расковник“), Ул. Бирила и Методија 2, 11000 Београд

Рукописи се не враћају

Годишња претплата за Југославију 60 динара. Претплату упућивати на жиро-рачун Народне библиотеке „Вук Караџић“ — Београд 60803-603-4660 код Београдске банке са назнаком: претплата за „Расковник“. Годишња претплата за иностранство: Сједињене Америчке Државе 20\$, СР Немачка DM 40; Француска Ffr. 90.

Телефон уредништва и претплате:
(011) 422-003

Секретар уредништва:
Вера Б. Константиновић

Технички уредник:
Драган Кочишевић

Уредништво прима уторком
од 13 до 15 часова

Тираж 1000 примерака

Примерак 20 динара

Двоброј 30 динара

Штампа: Графичко предузеће
„Нови дани“, Београд,
Војводе Бране 13

На основу мишљења Републичког комитета за информације број 651-760/87-02 од 02. 09. 1987. часопис „Расковник“ је ослобођен пореза на промет.

Народне умотворине

ЖЕТВАРСКЕ ПЕСМЕ ИЗ ГОРЊЕ ПЧИЊЕ

МОРЕ КОЛИКО ЈЕ БАЊСКО ПОЉЕ

Море колико је Бањско поље,
Недо, бела Недо.
Море, ем широко, ем високо,
нигде му се крај не види.
У тој поље ништа нема,
само има једно дрво,
и оно је сагорело.
Испод дрво ладна сенка,
и у сенку стадо овце.
Овчар ги је бела Неда,
на рука ву бела корпа,
а у корпу свилно платно,
и у платно танка игла,
и у иглу свилен конац,
те си везе бели рукав.
Загрмело ведро небо,
те убило стадо овце
и убило белу Неду
од Недине неправдине.
Неда кума заволела,
заволела и узела,
родило се мушко дете,
мушко дете сакатниче:
Ем без руке, ем без ноге,

ем без танка половина,
нема око, нема уво.
Бог да суди белу Неду.
Понели гу на сахрану.
Кад су били испред цркве
Црквена се врата затворила,
од Недине неправдине
што је кума заволела.*

*Казивала тетка Лоза (46 година),
махала Трњарци — Горњи Стајевац*

НЕ СЕДИ ЦЕМО СЛОБОДНО

Не седи, Цемо, слободно
под таја крушка ситница,
Не држи пушка на рамо,
Не јаши коња врана,
не пуши жута дувана.
Срби главу дигоше,
турске девојке земаше,
Име ву беше Јемија,
Име ву ставише Марија,
девет гу попа крстише,
девет гу цркву водише,
десет гу попа венчаше
у манастир гу водише.

*Казивао Јанча Илчић-Илча
(70 година), Сурлица*

*Записао
Звонимир Ж. Јовић*

* Уз сваки стих се припева: „Недо бела Недо“.

КРАЈИШКЕ НАРОДНЕ ПЕСМЕ

1.

ГРИЦА ЈЕ ГРГУТАЛА

Грлица је гргутала
Више млина на дренина.
Питала је другарице:
Зашто, тужно ти гргућеш?
Како не би гргутала
Кад ме просе за гаврана;
Ал' ја нећу за гаврана,
Већ ја 'оћу за голуба.
У голуба жуте ноге,
Па он скочи у конопље,
Па ишчупа три конопље,
Те опреде три кошуље.
Једну мени, једну себи,
Једну куму венчаноме.

2.

ОЈ МОРАВО ЗЕЛЕНА ЛИВАДО

Ој, Мораво, зелена ливадо,
Што си тако зелена полегла?
Како не би зелена полегла,
Кад ме газе тријест девојака.
Свака носи по срп о рамену,
Најстарија косу о појасу,
Па ме косе и пред коње носе.
Јед'те, пијте мога брата коњи,

Далек ћете пута путовати.
Прећи ћете три моста јелова,
Три јелова и три јаворова.
Видећете Смиљанине дворе,
Где Смиљана на столу заспала.
Ту не може ни јабука проћи,
Ни јабука, ни драгога рука!

3.

МАЈКА МАРУ КРОЗ ТРИ ГОРЕ ЗВАЛА

Мајка Мару кроз три горе звала:
Јеси л' Маро убелила платно?
Нисам, мајко ни до воде дошла,
Већ сам стала и чудо гледала:
Где се бију двије воде хладне,
Једно Сава а друго Морава.
Сава носи дрвље и камење,
А Морава рањеног Јована.
Прекрио се зеленом доламом,
А по глави свиленом марамом,
Да му птице не искљују лице,
Да му соко не испије око.
Оде Јован водом путујући,
Оста Мара млада плакајући.

Ове три песме казивала Нада Буковица-Савић, које је упамтила од своје бабе Миољке Михајловић, из села Кукуља код Бања Луке. Нада Буковица-Савић, сада живи у Београду.

Забележио, Саво Миладиновић

ЗДРАВИЦЕ ИЗ ГРУЖЕ

1.

Желео свега
Ко лањског снега
Кућа ти била пуна
ко овца без руна
Крава ти имала млека
Ко воде пресушена река
Мечке ти пред кућом играле
Лисице кокошке хватале
Била ти добра вечера
Месом од кера
Кућа ти прокишњавала
Снаха те олајавала
Пуна ти кућа масноће
Ко нерадник вредноће
Све ти било здраво
Ко гудало право.

2.

Имао њивицу
Ко шибицу
Воћњак
Ко опанак
Авлију
Ко капију
Близу извор
Ко о сточарству договор
Близу аутобуска станица
Ко аустријска граница
Близу железничку пругу
Ко дугу

Имао асфалтни пут
Ко просјак нов капут
Поштења
Ко снаха и свекрва волења
Напретка
Ко воде решетка

3.

Домаћине,
Порез општини плати, дуг задрузи врати, ше-
ћера набави, купус у кацу стави, свињу дебелу
закољи, бићеш домаћин бољи, месо осуши по
својој души, пасуљ омлати, кромпир утрапи, јабуке
обери, дрва отестери, струју штеди, то много вре-
ди, све то уради, па се не бој глади. Све ово ура-
дио и дубоку старост доживео.

4.

Домаћине,
Како заслужио тако и живио, по бури пло-
вио, по снегу ходио, по ветру једрио, по зими ра-
дио, по сунцу косио, по киши пластио, код куће
се не скрасио, никад се не омастио, за хлеб про-
сио, лукавством се поносио, сваком пркосио, мно-
гима бол наносио, туђе односио, цео век постио,
ко коза брстио, непријатеља кумио, блатом врећу
пуну, са сваким се судио, никад се не одужио,
ником помоћ не пружио, век скратио, ко блесав
млатио, ништа не уловио, нигде се не удомио, у
мору се утопио, никад се не обогатио.

5.

Домаћине,
Нали чаше, за весеље наше, да преливају, да
гушу заливају, кад се попију, да се опет налију,
да се куцамо за здравље питамо, да пијемо док се
видимо, да пожелимо срећу и плату већу, већу
производњу, бољу проводњу, боље уживање, веће
друговање.

6.

Домаћине,

Благо нама у овој новој. У резолуцији пише да ће да роди и без кише, да ће бити више реда, да се развија мала привреда, да буде више асфалтних путева и користи од зелених планова, да не буде као стара, да буде више пара, да се цене смирују, инфлацију смањују, да расте продуктивност, повећава запосленост, да се мање празнује, да се више зарађује, да се постижу већи приноси, да нам већу корист доноси, све су ово реалне жеље, али да се боље деље, да ће свуд да прелива, то је порука Сива.

7.

Домаћине,

Шубару накриви, па лепо живи, кукуруз обери, јаловицу одери, вино оцеди, шуму прореди, засеј пшеницу, жито отерај у воденицу, ракију испеци, дрва насеци, воћњак засади, двориште огради, свињу закољи по својој вољи, кесу добро напуни, обавезе све испуни, сина ожени, ћер удоми, обуј нове опанке, за задружне састанке, све послове среди, пушка нек виси о греди.

8.

Домаћине,

Да живи нова пореска политика, која ће обрадовати сељака, што да га не обрадује, кад лако паре зарађује, што да не плаћа порез на бикове, кад зато узима велике лове, што да се од тога богати, боље све за порез да плати, што да му остаје готовина, од прихода половина, што да не плати за живину, но да згрће готовину, све су ово добре мере, мање ће стока у штали да се дере, биће и мање јаја, и празнија стаја, биће мање млека, зато ће бити чистија река, све је то у интересу стабилизације и у интересу стандардизације.

9.

Домаћине,

Да буде нова боља, да не буде невоља, да не буде више рата, да буде мања камата, да не скачу цене, да не буду папрене, да буде више мяса, да не буде земљотреса, да буду мањи порези и самодоприноси, да буде све бело и дебело, да буде мање снегова и завејаних путева, да буде више мале привреде, да боље житарице роде, да не буде елементарних непогода, празних без воде водова, да буде берићетна и свима срећна.

10.

Домаћине,

Имао ћерију ко слепац очију, имао среће ко празне вреће, имао пара ко у води жара, имао напретка ко воде пресушена река, имао масти ко лопов части, имао меда ко лети река леда, имао винограда ко стида млада, имао оваца ко вајде од синоваца, имао славља ко старац здравља, имао прихода ко кучка од зимског порода.

11.

Домаћине,

Бог да живи кум Милојка, старог свата Радојка, кувара Милована, младожењу Радована, домаћина Миладина, комшију Стојадина, стрица Владимира, пашенога Миломира, ујака Живадина, побратима Којадина, девера Живана, тетка Милана, синовца Милорада, војводу Граду, стрину Томанију, ујну ПОЛЕКСИЈУ. Сви нек живе и да им се диве.

Домаћине,

Бог да живи мене, мужа моје жене, девера моје снајке, сина моје мајке, зета моје свастике, сестрића мога ујака, синовца мога стрица, унука мога деде, течу моје свастичине, кума мог крште-ног кума. Бог да живи моје мајке снајку, моје

таште ћерку, мога брата снајку, моје снајке је-
трву, мога пашенога свастику, мога стрица сино-
вицу, мога деде унуку, мога прадеде праунуку,
мога оца снајку, моје куме куму.

Домаћине,

Кућни стубе, да ти добро буде, да дочекаш
стоту, уз сваку доброту, да ти кућа пева, ћерка
лепо одева, да ти се сви диве, и да ти сви дуго
живе, да ти све напредује, и да те то радује, да
те срећа прати да будеш свуда признати, да имаш
велико знање, богато имање, да имаш добре сино-
ве, дебеле бикове, да се удружиш и да боље жи-
виш.

Домаћине,

Да попијемо, да се загријемо, увек пили, срећ-
ни били, домаћине не жали пиће, родиће и биће,
што се више пије, родева богатије, пуну чашу
наслужи, па тако продужи, свим гостима редом,
али не једном, барем по десетину, за родну ле-
тину, ко имо и даво, ко немо гладан спаво, кад
се не би пило, шта би онда било, биле би препуне
бачве, а празне чаше, вино би отицало, не би у
бурад стало, зато немој жалити што ћемо ти наз-
дравити.

Наздрављао
Воја Бурић (1911) Брњица

Записао
Милорад Никетић

ПРЕДАЊА О КАМЕНГРАДУ НА ПАПУКУ

БЕЗДАН

1.

Између Шушњара и Вр'оваца¹, близу Каменграда, испод шуме Гај на Папуку, има њива сва обрасла трском, са понором који се зове Бездан. Туј има вода и пастири су догонили марву, ал' су пазили да краве не пију близу. Кад баџиш камен доље, не чујеш да је пао.

Приповиједа се да је једноч ту неки чојк из овијех села ор'о, па како плуг није ћио ић', он повика на вола: „Сту, Галоња, у Бездан о'шо!“ Како је то изговорио, нешт' се провали и свега нестале.

Након некол'ко година, ал' вода на бунару званом Точак, у селу Стријежевици подно Папука избацила орницу² о нешт' од плуга. Тако је настала изрека у Каменском крају: „Чувај се к'о Бездана!“

ЗИДАЊЕ КАМЕНГРАДА

2.

Чуо сам да су причали наши стари када се Каменград градио, пошто к њему нема пута, да га је градила раја. Камен се вадио у Велиначком

¹ Села у Каменском крају подно Папука.

² Покретни део плуга на који се заклањају остали делови плуга: *грдељ, цргало, лемец, даска* и *ручице* за које држи орач плуг (Ј. Лукић).

бријегу, а отале је био чојк до чојка редом, скроз до мајстора који је зидао. Ту нико није возио ништа...

О ГАЖЕЊУ ЖИТА³

3.

Приповиједа се она прича о Турчину који је с Каменграда глед'о како је неко из Шушњара газио жито и он сиш'о у село те пред њега нарезу'о крува и рек'о му да гази, а да овај није ћио...

4.

Сјећам се једне старе приче да је било жито на Милатовцу и неки људи газ'ли то жито, а Турчин с Каменграда дош'о и из торбе просуо крув, те рек'о тим људ'ма да сад газе крув, ако смију...

О НАПУШТАЊУ КАМЕНГРАДА

5.

Турке из Каменграда никако нијесу могли ишћерати. Тако су људи почели износити топове чак овамо преко Брзаје у Равној гори, на брдо звано Коњска смрт. И отале су тукли Каменград јер му ни са једне стране никако нијесу могли прићи. Кад су Турци једноч покренути из Каменграда, онда су их поћерали низ планину.

Кад је Туркиња бјежала с Каменграда, тад је на једној ливади изгубила питу, па се та ливада зове Питинац.

Коса врховачка названа је Вијенац по томе што су тамо нашли вијенац лука, а Јанкова Страна по томе што је тамо погинуо Турчин Јанко.

³ Облик примитивне вршидбе жита.

Кобилско брдо добило је име по томе што су тамо Турци напасали коње и кобиле. А на врху села Вучјака, била је џамија и цијели тај предео зове се Оциница, а пут од Каменграда до џамије и данас се зове Успутница.

О ЗАКОПАНОМ БЛАГУ

6.

Кад су Турци почели бјежати, да су они злато закопавали по чукама, ал' нитко не зна ће је то...

7.

Причало се да је неки стари Турчин говорио нашим старима: „Е, да ми је доћи до тих Кадимлија, тамо сам под неким грабом закопао ћуп дуката“. Кажу да је горе, на Каменграду, заиста постојало такво пландиште и бунар.

8.

Ово сам к'о дијете слушала:
Да су Турци, о'зго, из Каменграда, ишли у своју цркву (џамију-прим. зап.) на Успутницу изнад Вучјака. А кад су о'шли, да је нестало све, ал' од те џамије ће је била, да има нешт' да гори по ноћи и да има зелени пламен. И ко то свјетло по ноћи види, да забодe шклоцу⁴ у земљу. (Забодe шклоцу да му буде истина!). И онда ујутру иде тамо ће је видио пламен и ископаће новце. Ако погријeши имало, ископаће угљен.

9.

И потла се то појављивало:
Био неки чојк, па сањ'о да су новци са Каменграда закопани под Дебељаком, више Дубо-

⁴ Нож дрвених корица, на расклапање („бригва дрвенијех кора“ — Вук).

ке Ријеке⁵. И још му је речено, да прије нег' почне копати, да мора опшестарити⁶ око себе, јер новце чувају нек'ве ђтваре. И ће види жути пламен, ту су дукати, а ће види бијели, ту је сребро. Тако он и учини. Опшестари око мјеста ће ће копати, и почне копати, ал' почну да му се приказују свакојака привиђења — ал' не прелазе ту црту, него стоје и гледају, не могу му ништа. Глед'о и он њи, ал' није му било мило, а ни то злато, што је, по приповиједању тамо наш'о.

О ЗМИЈСКОМ ЦАРУ

10.

Некада се причало у Вучјаку, да у тим подрумима под Каменградом има злата. Тако је неки чојк заш'о у те подруме и наш'о змију са круном на глави, ће лежи на тим дукатима. Он од страха није мог'о узет више, нег' сам' оно мало што је заграбио руком и то донио на Враново или Вејзовац...⁷

САН

11.

То је било прије рата, у Шушњар'ма, у нашој дружини⁸, Стоко ј' прич'о: „Једноч, обноћ, кад сам спав'о у штагљу,⁹ добе к мени нетко — жена ил' чојк, не знам, сам' знам да је било чељаде и вели ми: „Ту и ту ноћ отићи на Каменград, у ту и ту собу, и узми Личког Илију са собом, који се никада није женио, и ајте тамо — ви нећете моћи донијети дуката кол'ко ћете наћи“.

Ми њему нијесмо дали да он тамо иде.

⁵ Дубока Ријека, ледина уз истоимени поток; Дебелак — планинска коса на Папуку.

⁶ Направити круг око себе.

⁷ Ливаде на Папуку изнад села Каменски Вучјак.

⁸ Сеоска задруга, породица.

⁹ Део зграде (штале), где се чува сено за исхрану стоке преко зиме.

Казивачи предања о Каменграду на Папуку:

Марија Бурђија рођ. Бунчић (рођ. 1911. у Кам. Вучјаку) казивала предања бр. 1, 8, 9;

Симо Лукић (рођ. 1905. у Кам. Шушњарима) — 2;

Никола Славујевић (рођ. 1910. у Кам. Вучјаку) — 3, 7, 10;

Млаћан Царевих (рођ. 1903. у Кам. Шушњарима) —

4;

Дмитар Лукић (1902—1985, рођ. у Кам. Шушњарима) — 5;

Љуба Бунчић, рођ. Лукић (1918—1986) рођ. у Кам. Шушњарима) — 6, 11.

Предања забележили: **Јован Лукић** (Слав. Пожега) 1985. — бр. 2, 3, 4, 5, 6, 7, 10, 11; **Славица Гароња** (Београд) 1988. — бр. 1, 8, 9.

БЕЛЕШКА УЗ ОВЕ ЗАПИСЕ

Из оскудне литературе о Каменграду (Јулије Кемпф, Пожега и околица, Пожега, 1910) наводимо следећи податак: „... Камен-град припада међу највеће и најбоље уздржане развалине градова у горама око пожешке долине... Истина је, да су Турци господовали на Камен-граду, но тај је град већ давно прије био у цвату. Почетком 16. столећа био је Камен-град у власти Ивана Запоље и Ивана Хаберданца из Слатине. То се разбيرا из повеће од 1. вељаче 1528. што ју је краљ Фердинанд издао споменутом Хаберданцу — поклањајући му имање Камен-град... Дне 25. свибња 1535. већ је Камен-град у власти Франје и Буре Тахија, којима краљ Фердинад I. уступа своје краљевско право на тај град и на све, што припада граду... (стр. 18).

Народно предање памти и везује град само за доба турског владања у Доњој Славонији, када је Каменски крај масовно насељен српским становништвом, које је до данас сачувало сећање на Каменград у неколико, врло одређених, окамењених мотивских сижеа, представљених овде, а који су очигледно постојали и живели и у доба настанка путописа Ј. Кемпфа, на самом почетку 20. века: („... Народ прича из доба ослобођења од турског господства, да је царска војска подсјела Камен-град. С оближњих коса Пљесковице, Табакова брда, Кобилског брда ударише царски војници из топова на град, а Турци побјегоше... (стр. 18).

По Ј. Кемпфу, Каменград се простире „на четири јутра простора“. Данас је могуће видети још увек дебеле, веома чврсте и равне темељне зидове грађене живим кречом, дебљине 1,5 до 2 м, који штите град споља. Могу се избројати седам полукружних, обрушених кула

Мустафа Пашић: Портрет гуслара Живана Вућића

(које су по запису Ј. Кемпфа досезале висину од 20 м): четири су на јужној, а три на северној страни града. Од њих су четири угаоне куле, а три су уграбене у средишта зидова, са отворима за топове. Дуж читавог зида налазе се и пушкарнице, узидане у три реда, уске и веома добро изливене и очуване, са осматрачницама. Јужни зид се неправилно наслања и наставља на окомото планинско стење, које с те стране представља неприступачан терен и стога, неосвојиви део тврђаве. Унутар тог дела зида, с унутрашње стране, и данас је добро видљиво повеће зидано удубљење: можда улаз у лагуме, или тајни пролаз из тврђаве, за који су нарочито везана бројна народна предања.

Унутрашњи град такође је опасан зидом — дебелим, врло равним, такође грађен живим кречом. У самом средишту града налази се зидина, висине преко 10 метара, остатак неке „палате“ у правом смислу, на којој су остала сачувана и два огромна „ренесансна“ прозора висине неколико метара, док су изнад њих такође

остала сачувана и два мања прозорчића квадратног облика. Између ових прозора и данас се одлично могу видети узидане дрвене греде — ред већих, носећих, између спратова вероватно, и ред, ужих, тањих. Велики прозори су грађени огромним попречним блоковима камења, док је бок једног од прозора изграђен из једног комада, усправно постављене камене промаде. Централна „палата“ Каменграда највише одаје утисак да је град зидан пре доласка Турака у ове крајеве, јер не личи на архитектуру турских утврђења. „Палата“ се наслања на сачувани угаони зид унутрашњег града од кога је још сачуван и свод главне капље. Огромне куполе камења у близини, прагови су вероватно сличних, несачуваних грађевина.

Каменград на Папуку представља ретко богату целину средњовековног утврђења и насебине. Високо у планини (614 м надморске висине), далеко од путева, напуштен и помало тајанствен, Каменград на Папуку се уградио у свест и усмену културу народа у крају који је по њему добио и име, а чији смо један део усменог предања покушали и да представимо.

Славица Гароња

Наш народни живој̄

МОЛИТВИЦЕ — НАРОДНЕ ХРИШЋАНСКЕ МОЛИТВЕ

Молитвицама се код босанско-херцеговачких хришћана (кршћана тј. римокатолика и 'ришћана тј. православних), као и муслимана (они их зову и довама) називају неканонизоване молитве, које, и данас, моле верници са села, увек ван својих богомоља, у кући и на пољу, приликом терања урока (урека), за време грмљавине и из страха од злих сила: вештица, вила итд.

На моју молбу, Ирена Петровић, у свом родном крају Месиховини, општина Дувно, БиХ, 1984, године записала је прегршт молитвица од хришћана — католика.

1.

Прошетала Св. Ана,
Госпина Мајка, Исусова бака.
Сусрете је урек Давидов.
— Кућеш ти, урек Давидов?
— Тражим висока коња,
широка вола,
младе неве,

липе дивојке,
нејака дитета.
Разаћи се по свиту,
к'о чела по цвиту,
к'о пиња по мору,
к'о опна по крушци!
Које очи урекле,
те и одрекле.
Отац, Син и Дух, свети.

2.

Криж по небу,
за њим Дива Марија
свог Исуса, сина молила,
да учини пана пас,
Св. Петру кључе да да,
да откључа свитли рај,
да вилови не вилају,
да балови не балају.
Биж одатле Ирудице,
мајка ти је поганица,
од Бога проклета,
од Св. Иве мача сапета, амен!

3.

О Илија, огњени,
који гrome одгони,
далеко ји одгони,
ди Госпа не клечи,
ди звомце не звечи,
ди Исус мисе не говори!
О Исусе, делбет твој,
у теби је живот мој,
кад се штогод промислим,
своје грије опростим.
Исус ми је гардијан
и Дјевица Марија,
Св. Иву крстио,
крст' Исусе и мене
ради Бога и вире.

4.

Душице гришна,
 буд' у вири крипна
 када будеш путовати
 дугим путим', тисним кланцим,
 срист' ће те дух немили,
 дух нечисти.
 Питат' ће те 'чија си,
 или моја или Божја'.
 — Нисам твоја, већ божија.
 Ја сам рекла Богу доћ'
 на благодан,
 на Велики Четвртак,
 рећ' сто Језуса,
 сто амена,
 сто се пута прикрстит'
 у име Оца и Сина
 и Духа светога, амен.

5.

Пивчићи пивају,
 анђели слушају.
 Устај, Диво Маријо,
 син ти је се родио
 и по свиту 'одио,
 златну круну носио.
 Сритоше га Џудови,
 проклети људови,
 проклете мајке синови.
 Златну круну скидоше
 а трнову набише.
 Куда крвца капијаше
 тудан руже цватијаше.
 Два анђела с неба сађоше
 и то цвиће побраше,
 у китице скитише,
 у винчиће винуше,
 у калеж саливаше,
 прид Бога однесоше.

Небеса се стресоше,
од мириса Исусова.
Сам је Бог говорио:
'Ко би ову молитвицу измолио
три би душе са'ранио.
Прву душу оца свога,
другу душу мајке своје,
трећу душу — своју.

6.

О недиљо, данче свети,
не дај душе с гриј'ом плести.
Твоје моћи веле могу
помоли се вишњем Богу,
вишњем Богу, господину
и Светому Мијовилу арканђелу
и свим светим уопћено.
'Вако вели Св. Дива:
Ко би ово говорио
на благ данак, у недиљу
три би душе са'ранио,
прву душу оца свога,
другу душу мајке своје,
и трећу своју душу.

7.

Мала Св. Терезијо,
понизно те молим
кажи драгом Богу,
да га пуно волимо.
Мама, тата, лаку ноћ.
анђео ће опет, сутра
к нама доћ'.

8.

'Ајмо спати, Бога звати,
Божју мајку миловати.
Бог ће нама добро дати.
Бог се диже на небеса,

небеса се отворише,
анђели се поклонише,
'уде ствари побигоше.
Побе лигат', Госпа са мноm,
Исукрст над' мноm,
анђели око мене,
биж'те непријатељи од мене,
не вирујем у вас, већ у Бога оца.
У име Оца и Сина и Духа Светога, амен.

9.

Ја лигам у постељу своју
као у гроб свој.
Ако устанем,
Богу 'вала уздајем,
ако не устанем
Богу душу придајем.
Исус, Јосип, Госпа прид нами,
анђели око нас,
биж'те сви непријатељи од нас.
Криж нас чува до по ноћи
Госпа од по ноћи.

10.

Св. Виде, види мене,
Св. Дуже обрадуј ме,
славна Госпо крили мене,
сви анђели чувајте ме,
док ми тило припочине
да ми душа не погине,
док ми тило земљи пане
моја душа Богу бане.

11.

Идем спати, Бога звати
и Марију миловати,
Марија је Божја мати,
она ће нам помоћ дати.
Бог се диже на небеса,

небеса се отворише,
анђели се помолише,
а свиће се ужегоше,
младе се мисе рекоше.
Сви кршћани приступају
некршћени одступају,
крижом се врата затварају.
Крижом се крижам,
под криж лигам,
криж ме чува с вечери до свита
а Бог и Госпа до вика.

12.

О студенче, водо жива
по чистоћи наши дила,
метни на нас свети знамен
молења и диловања, амен.

13.

Здраво Краљице Небеска, врата рајска
Госпо особита, чиста, пречиста.
Ти јеси Исуса, сина зачала без грија,
породила створитеља, спаситеља,
откупитеља, у ког нема сумњи.
Госпе, ослободи од сваког зла, напасти.

14.

Понизно се теби клањамо,
лице земљи пригибамо,
о небески живи круше,
слатка 'рано, наше душе,
без пристанка тебе ми хвалимо,
Св. Тројства сви славио,
Исукрста Божјег сина
упућеног из висина
и Дивице окруњене,
величанствено неоскрвљене,
која нам је Божја Мати

да нам буде помоћ дати
и Св. оца Фрање,
који носи свете ране,
Исукрста пропетога,
рад' љубави умрлога.
И опет се теб' клањамо,
лице земљи пригибамо,
о небески живи круше,
слатка 'рано наше душе.

15.

Здрав Исусе, господине
у теби су све истине.
Здрав Исусе, тило свето
које за нас би пропето.
Здрав Исусе, син Маријин
који бише пропет
на врх горе Калварије.
Здраво теби, мој Исусе,
који јеси у тројству бог једини,
ти допусти да душа моја
с тобом почива у миру.

16.

Имам само једну душу,
њу ми даде драги бог,
пропадне ли она лудо
шта ће бити од зла тог.
Спаситељу мој распети
души мојој сада дај
покајање, опроштење
после смрти вични рај.

Молитвица бој 1 је християнизована басма, и, као таква, она је пример како од басме постаје молитвица. Моли се „код урека“. Молитвице број 2 и 3 моле се „кад грми“, а молитвица број 4 за Ускрс. Осталих 12 моле се „без обзира на благодан, углавном пред спавање у кревету и јутром код устајања“. Моле се једанпут, у себи, шапатам

или мало гласније. Једино се молитвица против урека моли девет пута, и пошто се сваки пут измоли треба се „прикрстит“.

Док су басме строго специјализоване намене, дотле хришћанске молитвице штите вернике од свих негативних сила тј. злих бића. (У молитвици број 2 то су вилови и балови, који вилују и балују.) Бајање се обавља кад за то постоји конкретан повод, а молитвице се моле најчешће пре спавања и после буђења да би ноћ и дан протекли добро. Басме су пре, као и данас, познавали само одређени људи (жене и мушкарци). Њима је бајање било нешто као професија. Молитвице, пак, може свако да научи. Родитељи, највише мајке, уче своју децу. И моле их углавном жене и деца.

Народу су молитвице биле разумљивије и прихватљивије од црквених молитви. Преко молитвица се интимније везивао за хришћанство. Када се то узме у обзир није искључена могућност да су подстицај за њихово стварање давала црквена лица која су, можда, и аутори неких молитвица. Такође као могуће ауторе означимо лица која су се бавила мађијском медицином и ветеринаром, али и обичне вернике, нарочито жене због тога што су побожније од мушкараца.

Преношењем од једног до другог верника молитвице су доживљавале судбину осталих народних (и понародњених) умотворина — мењале су се. Нарочито оне са дужим текстом.

Данас су басме у знатној мери потиснуте од молитвица, која ће, у не тако далекој будућности, бити замењене канонизованим молитвама. Тако ће и та врста народног стваралаштва бити заборављена, односно сачувана у мери у којој је забележена.

Данка Ивић

НАРОДНЕ БАСМЕ ИЗ СОКОБАЊСКОГ КРАЈА

1.

Кад боле очи

Искочи, златно сунце
на златну косу,
изнеси златну метлу
и златну лопату,
те измети,
те изрини болес' /.../,
да му /гу/ сину очи
кеј златно сунце
на златну косу.

2.

Од стра'

Вук му на главу,
мечка на рамена,
мечка на груди,
вук на рамена,
вук на груди,
мечка на мешину,
мечка на колена,
вук на мешину,
вук на колена,
мечка на зем,
мечка у гору,
вук на зем,
вук у гору,
стра' у воду.

3.

Од клинови

Ако сте гоздени
 да сте отковани;
 ако сте ледени
 да се поједете;
 ако сте водени
 вода нек ве носи;
 ако сте суви
 ветар нек ве однесе!
 Стү, стү, үстүпи!

4.

Од наметаљке

Синү златно сүнце
 на златно брдо,
 па понело златнү метлү,
 па понело златан босиљак.
 /.../ да му синү очи
 кеј златно сүнце
 на златно брдо.
 Бела белица,
 чиста сүнчица.

5.

Од плави пупак

Ој ти, пупче, плави пупче,
 ти си био ү дубоке дубине,
 ү високе висине,
 үгледаше те бели 'рти,
 үгледаше те, отераше те.
 'Де си био, да се завијеш,
 кеј купус ү главицу,
 кеј купус ү кочањ!

6.

Од црвени ветар

Пошла црвена Јана
низ црвено село,
обукла црвено одело,
обула црвени опанци,
обула црвене чарапе,
обавила црвене врвце,
повезала црвене повезалке,
из црвено село отишла,
црвени ветар растурила
и изнела.

7.

Од благу рану

На раскрсје огањ гори
и у огањ /.../ стоји.
Отуд иде Јана и Стана,
с ашови изриљаше,
с лопате изринуше,
благу рану извадише,
благу рану изнесоше,
благу рану растурише.

8.

Од издат

Пошла девојка
с голему торбу
у големо море,
ухватила голему рибу.
Што год од њу окуси,
све црче и пуче.
Уступ, уступ, издат у Банат!

9.

Од пестице

Ој, месече, месече,
ја ти дадо песече,
да растеш кеј врба,
да се гојиш кеј свиња.

Ој, месече, месече,
ја ти дадо песече,
на праг те остави,
у ђубре те закопа.

10.

Од ницину

Зажени се камен момак,
па запроси камену девојку,
па сабере камени сватови,
па отиде за камену девојку.
Покудише камену девојку,
растурише се камени сватови,
мрва по мрва,
па ни мрва.
Усту!

Записао
Голуб Радовановић

Казивачи:

1. Гроздана Стојановић (1908), Мужинци; 2. Нада Стевановић (1924), Поружници; 3. Загорка Богојевић (1907), Шарбановац; 5. Радмила Јоцић (1922), Грубаревац; 6, 7. Слободанка Милетић (1927), Грубаревац; 8. Загорка Гојковић (1918), Врмца; 9. Ковиљка Богосављевић (1903), Врмца, 10. Мирослава Стојановић (1920), Грубаревац.

НАРОДНЕ ПСОВКЕ У НЕГОТИНСКОЈ КРАЈИНИ

И у овом делу Србије одувек се псовало, псује се и, наравно, псоваће се све док буде било живих људи. За разлику од других крајева, ово је мешовити крај. Овде има Срба и Влаха. Ових других има две врсте. Власи Царани (у равничарском делу и непосредној близини Неготина и Власи унгуреани (Унгурјани) који живе у побрђу и захватају добар део општине Мајданпек, па чак и Бор. Но без обзира на њихову раслојеност, сличности у псовкама су огромне и они псују готово на исти начин. Србин псује и на српском и на влашком, а Влах такође користи оба језика. Оно што најпре Србин научи од влашког језика то је псовка. Важно је да зна кад га ко опсује и да зна да псовку узврати назад.

Псује се готово свуда и у свакој прилици. Некада се сматрало да су псовке измислили чобани псујући стоку или кочијаша, па су од њих чули и остали мештани. Али нестанком кочијаша као и проређивањем пастира, псовка није nestала већ се умножила, па чак и обогатила у изразима. Псовке се најчешће изговарају у љутини, а често се због њих догађају и туче или освете већих размера. Међутим, псује се и у шали. Понекоме је то нормална ствар, па му псовка постаје узречица и у обичном говору. Најчешће псују мушкарци али има изузетака, док у новије време све више псују и жене.

Псује се све и свашта. Псује се Бог, Исус Христос, Богородица, Светац, крсна слава, славски колач, сунце, сунце калаисано, закон, крст,

вера, свећа, сорта ђаволска, лоза матерна, семе материно, жарки котлић, лампа и све до кучке и мачке у дворишту. Псује се мајка, сестра, жена, свастика, прија, ташта, тетка, ћерка, фамилија и још много тога.

Може се псовати са глаголом и без њега: *'бем ти славу, 'бем ти свеца, 'бем ти бога, 'бем ти сунце, 'бем ти сестру, 'бем ти закон твој, 'бем ти будалу . . .* А може и овако: *оца ти твог, сестру ти твоју искварену, фамилију ти блесаву, жену крмељиву ти твоју, живинче ти твоје . . .* Међутим, народ је у овом крају отишао толико далеко да је обичне (просте) псовке обогаћивао и надограђивао. Пример псовке *'бем ти матер: (бем ти матер — 'бем ти матер у п — 'бем ти матер у сред п — 'бем ти матер под реп у п)*

Најчешће се псује по кафанама, на стадионима (противнички играчи и судије), по повратку са суда, после неположеног возачког испита . . . Сељаци псују кад им се преоре међа, посече гра на, прегази њива или ливада, начини пољска штета . . . Дакле псује се свуда и на сваком месту.

Златимир Пантић

РОМСКА СВАДБА-РОМАНИ БИЈАВ

СВАДБЕНИ ОБИЧАЈИ РОМА МАХАЛЕ У „ПОДВОРЦУ“ — ЛЕСКОВАЦ

Лесковац, град историје знан од најстаријих времена, прво као насеље у доба Рима (Кастел), касније знан као Немањина „Глубочица“, како извори кажу, долазак Рома у ове крајеве бележи од доба цара Душана. Да ли још тада или касније, тек у граду постоје две велике махале — *Сат махала* и *Подворце*.

Главне карактеристике ових насеобина Рома су понајпре у томе што у њима живе представници два велика племена која се разликују и по језику као и по обичајима.

Сматра се да *Сат махала* припада *Арлијама*, људима који су раније радили са коњима (џамбаси), имали више пара, и били чувени виолинисти. Махала у *Подворцу* припада народу племена *Гурбета*, људима који су радили *конопљу*, били увек сиромашнији и чувени *Блех музичари* (кажу да је пре последњег рата овај крај имао 10 блех оркестара). Оркестри су се састајали према потреби, неговали изворност и чланови оркестра имали су надахнућа виртуозних импровизатора мелодија које су макар тог тренутка чули.

Овога пута нећемо о језику између ових насеља, као и о многим обичајима који се разликују (данас све мање), већ о *свадбеним обичајима рома Подворачке махале*.

Романи бијав, или старејска свадба, догађај је, чини се, важнији у животу и од самог чина рабања међу Ромима ове махале. Читави живот

се живи за те дане, и све радости везују за та весеља кад читава махала полуди од музике и песме. Али то није песма која позива на раскалашност и блуд, то је тиха мелодија која буди тело до усијаности понајпре лаганог подрхтавања да би све попримило божанственост у отимању добра и зла, игри змије — којој ће господари турских харема придодати еротски моменат *чочека*.

Светковина свадбеног чина живи се као игра богиње плодности да народ продужи своја истражавања кроз потомства која ће им љубав подарити. Чини се све да се невина млада бића уведу у најскривеније нити живота. Носећи у себи генетска предодређења постојбине (*хиндустан*) за раним сазревањем, веома млади приступају давању себе игри живота.

Оглашавање *свадбене светковине* почиње у *среду*. У кући младе девојке која се удаје (*удаваче*) меси се погача са шећером такозвана *колача астарена*. Да би се умилостивили богови плодности те младој подарили многобројан и здрав пород, *колачу астарену* месе младе девојчице од 4—5 година уз припомоћ старијих. Како која девојчица приђе тесту и ручицама почне да меси, истог трена се изводи испред куће где остаје све док не изађе и последња месиља.

Колачу астарену завршава девојка од 15. г. *предудавача*, наиме девојка која ће се прва после ове свадбе удати. Око главе омотава пешкир од танког платна дужине 5—6 метара не би ли смирила духове далеких путовања и све свила у један једини пут до срца.

Излазак *предудаваче* дочекује се песмом и музиком. Све месиље предвођене *предудавачом* брашњавих руку хватају се у коло. У међувремену гледа се да се тачно чим коло стане из куће изнесе *тепсија са куваним кукурузом*, који се из тепсије граби. Печена *колача астарена* у којој се при мешању ставља метални новчић такође се ломи изнад глава.

Парче у коме се нађе метални новчић чува се као амајлија и за здраве и за болесне.

Читаве ноћи се игра и пева.

Сутрадан у четвртак у поподневне сате наставља се са церемонијом у кући младе удаваче. Наиме позивају се све жене из родбине као и другарице за чин *кене* (*кана*).

Удавача се облачи у шалваре од кашмира такозване *лавурде*. На себи има кошуљу, раније од кадифене свиле (данас од синтетичке кадифе), и папуче „призренске“, украшене везом.

Искусне жене стављају *кену*. Удавачи се фарба коса, дланови на рукама и табани се боје. Девојке стављају украсе од Кане и на челу.

После церемоније *кене* удавача игра своје коло праћена свим младим женама и женама из родбине. Овом приликом певају се песме *А чај пене Фатиме*, *Еке котр лоло вордо*, *Буљар*, *Буљар чаје Коштан* и др.

Петак је миран дан пред весеље које се припрема за суботу. У суботу у кући удаваче врши се обред *писања снајке*. Неразјашњено је до данас очуван још само у овој махали у *Подворцу* у нас одкуда овај обичај украшавања лица удаваче Лесковцу.

За главну свечаност у суботу овај посао се поверава старој, добро искусној жени која за време од два сата мора да покаже сво умеће и надахнуће украшавања лица удаваче.

На поду собе простре се ћебе где удавача легне. Изнад њене главе седи жена мајстор и само њих две бораве у тишини док веште руке раде свој посао. Од припремљене смесе од брашна и шећера узима се део и танким слојем премаже читаво лице и врат. Однос састојака и техника справљања остаје тајна жене која то ради. Затим се креће у разна надахнућа и коришћења од најситнијих украсних детаља до листа појединих цветова који се на образе стављају. После овог украшавања лице удаваче засија белином и светлуцавим украсима да нико не може да разазна прави лик девојке.

Невеста

Преко главе се ставља *шарени вео* од танког материјала, обучена је у светлуцаву и украсну гардеробу од кошуље до шалвара и папуча.

Младу изводи брат уз громогласну и надахнуту музику. Ова церемонија украшавања лица врши се један једини пут у животу и то када се удаје невина девојка.

За ово време док се у кући младе врши обред *писања лица* у махали са трга оглашава се музика из куће *свекра* или *састро*. Он са закићеним балоном *Цамикоко-лулућалохоро*, уз музику иде од куће до куће (*ћер*) те комшије (*пашутно*) и комшинице (*пашутња*) позива на весеље. Испред куће дочекује га *свекрва* (*сасуј*) и води свекрвино коло. Њено коло редом преузимају све жене из фамилије до краја. Свекрва води коло са искићеним ситом — *вара ли*.

Жена која води коло на крају баца сито на кров куће. За вечеру доведе се снајка која је већ „исписана“ и обавља обредна игра *Чело фата ки лопата* пре вечере.

Марица, Циба и Јасмина

Напред излази једна старија жена која игра са ситом, иза ње иде друга жена која играјући носи две свеће да осветли пут снајки, а иза снајке жена са прекривеном тепсијом на коју присутни бацају новац.

Обичај је да се изврши мала крађа. И за сво време ове игре пева се песма *Чело фата ки лопата*. Преко снајкине главе је шарени дувак жене.

Главни обред довођења младе у кућу младожење је у недељу.

Рано јутром свекар с музиком креће од пријатеља до пријатеља и скупља помоћ у храни и пићу. Главни вођа у скупљању дарова са још једним другом док носе на леђима овце играју и сеју досетке и шале. (Овај чин солидарности обавезује домаћина да свакоме од кога добије помоћ узврати кад њему то буде требало).

По завршеном обреду скупљања дарова чини се предах да би се јело спремало.

Око 13 часова иде се по снајку. После обредног погађања да им се пут плати пријатељи измене балоне са вином и младин брат је изводи, овога пута обучену у белом.

Кад је изведу њена мајка или баба за њом сипа тестију са водом и зове је до три пута. Млада се одазива али се не окреће.

Иза ње у свадбеној поворци иде седам младих девојака са седам тепсија на глави на којима су постављени младини дарови.

Сви дарови које млада носи у кућу младожење су њене шалваре, кошуље, накит и украси, папуче и колани (каишеви). Богатство се огледа и у томе колико *парланти има (марама са шљокицама)*.

Испред куће свекрове дочекује је младожења који је обредно удари по лицу два три пута, у руке јој ставе два хлеба, и уз његову помоћ и тестију с водом као и мушко дете на рукама.

Свекрва је обухвата појасом црвене боје и вуче у кућу. Из искићеног сита баца се жито, бомбоне и јабука.

Уз ручак се врши обред скупљања бакшиша „НА ЈАБУКУ“. Старији човек у рукама држи штап и на врху штапа јабуку. Играјучи од госта до госта скупља бакшиш за младе у новцу.

У понедељак рано пре зоре оглашава се са сред махале гочобија стављајући до знања махали да је снајка дошла невина. Занимљиво је да су ток зближавања између младих у ранија времена знали кришом да прате старији. Па како се у већини случајева радило о веома младој деци старији су позивали младожењу и саветовали што да чини док су жене саветовале младу.

Свекрва у понедељак води женско коло са свим женама искићеним цвећем у радости што су добиле другарицу и у руци држи комбинезон са доказима трагова невиности.

Певају песму „*Ој борије леле туј шуџије*“ ...

Ромско дете у корпи

Увече долази њена фамилија и наставља се са весељем. Сада снајка служи своју фамилију заједно са младожењом.

У уторак, што још само овде постоји, младожења са још два друга одлази код таште на вечеру. Пре вечере он ће иза врата ове куће да поједе два кувана јаја која му је ташта дала, да умилостави богове те да му подаре плодност и потомство.

Роми као народ, богатећи многе својом музиком, богатели су и себе саме судбином предодрени да у борби за опстанак попримају и многе обичаје народа с којима живе.

Па иако се и у светковини *свадбе-романи бијав* — у данашње време могу да наслуте и призвуци овога времена, ипак вредно је помена да су у многим обредима ипак, и поред векова, остали верни своме извору, који ето и данас тражи свог правог тумача.

Гордана Томић-Радојевић

КРСНА СЛАВА У ВУКОВСКУ НА КУПРЕШКОЈ ВИСОРАВНИ

Крсно име слави се и данас у Вуковску на Купрешкој висоравни, у југозападној Босни, по строго утврђеном сценарију који прецизно прописује понашање гостију и домаћина, а простор за спонтано славље остављен је тек за други и трећи дан славе.

Овакав славски обред, највероватније још од средњег века, одвија се по истом редоследу у свим српским домовима на Купрешкој висоравни, а и у широј околини (Јању, Ускопљу, Ливањском и Дувањском пољу). Судећи по славској молитви, познатој под називом *васлава*, или *слава*, како је овде зову, која представља најважнију тачку славског обреда, и по још неким детаљима, крсно име овде се *служи* по некаквом праобрасцу који је некада важио у целој Босанској крајини и у пределима у хрватској које је некада заузимало карловачко владичанство.¹

Крсно име, као и у свим српским крајевима, слави свака породица. Највише вуковских родова — њих седамнаест, према Боривоју Ж. Мило-

¹ Абдулах Шкаљић, *О обичајима и вјеровањима у срезу јајачком*, Билтен Института за проучавање фолклора, Сарајево, 1953, свеска I, 224—227; Милан Карановић, *Крсно име и завјештина на Змијању*, Гласник Земаљског музеја у Босни и Херцеговини, Сарајево, 1932, свеска XLIV, 89; Босанско-херцеговачки источник, свеска VIII, Сарајево, 1892, 421, 422; Никола Беговић, *Живот Срба граничара*, Београд 1986, 60, 61.

јевићу, слави Бурђевдан, Јовањдан слави тринест, Никољдан шест, Илињдан два, а Светог Луку, Тому и Стефана по један род.²

Једино Кнежићи поред Јовањдана имају и преславу, „прислужују“ Светог Саву. Почели су с тим одмах после првог светског рата. Једном пред Светог Саву домаћин куће сањао је како слави овог свеца, а одмах сутрадан сан је испричао сеоском свештенику. Овај му је објаснио да му се светац јавио и да му је на тај начин изразио своју жељу. И на преслави, где је мање гостију обавља се цео славски обред, истина сажетији.

Гости, према казивању Луке Глишића (1915), из вуковског засеока Кудиљи, долазе у кућу која слави уочи крсног имена и овде их зову *кршњаци*. Реч је о родбини, кумовима и пријатељима. Међу кршњацима понекада се нађу и такви који с домаћином нису ни у каквом сродству; реч је о представницима породица које немају родбину која би им долазила на славу, па се тако *зајмљују* и обезбеђују госте за своје крсно име. Такве кршњаке зову *зајменици*.

Кршњаке пред кућом дочекује домаћин. Када се поздраве и изљубе с укућанима, домаћини их понуде кафом и ракијом. Пред вечеру се помоле Богу пред упаљеном свећом и читају тропар светитеља кога славе, а онда вечерају, а домаћин их служи. И сутрадан, на дан славе, доручак се обави на сличан начин. Пред госте се износе боља јела.

Свој врхунац славље достиже у време славског ручка који такође почиње за славском трпезом, за софром, а у новије време за столом, где је постављен славски колач кога овде зову *чурек*.³

² Боривоје Ж. Милојевић, *Купрешко, Вуковско, Равно и Гламочко поље*, Српски етнографски зборник, књига 13, Београд, 1923, 93—97.

³ Чурек — врста хлеба; у Мостару се о крсном имену месе неки чуреци (особити хлебови) М. Б. Милићевић (*Рјечник хрватскога или српскога језика*, ЈАЗУ, свеска II, 1884); врста хлеба који се мјеси о крсном имену; балкански турцизам из области хране (Петар

То је округли пшенични хлеб с украсима од теста и отисцима *слова*, дрвених четвртастих печата урађених за ову намену, где је у средини изрезбарен знак крста око чијих су крака четири групе слова: ИИС ХС НИ КА, што значи: Исус Христос Ника (победа) На чурек се ставља округли *сирац*, усирен давно пре славе, осушен а онда остављен у кацу с маслом „да дозрије“. На сир се поставља посудница с *кољивом*, пребраном куваном ушећереном пшеницом, а поред чурека чаше напуњене црним вином и ракијом.

Обред почиње палењем славске свеће. Обично то чини домаћин. Свеће су већином домаће израде; фитиљ је од конопљаног или ланеног конца око кога се међу длановима „суче“ растопљени мекан загрејани восак. Најпре се изради дужа свећа која се савије у лук, а затим још једна, исте дебљине, али краћа за две трећине која се залепи у средину лука и на тај начин добије се трокрака свећа. Краци се учврсте попречним украсима од воска. Свећа се онда залепи за *долаф*, дрвену полицу на зиду у којој је икона светитеља који се слави. Ређе се раде три обичне свеће које се побадају у *варићак*, дрвену посуду са житом.

Када упали свеће, домаћин онда ужеже кандило. Прво се кади икона, па софра с јелом, а онда кршњаци па укућани. После тога долази на ред читање славе. То обично чини неко од кршњака, понекада и домаћин. Слава се чита из посебних књижица, *славарица*, са штампаним, или што је данас знатно ређе, руком писаним текстом. Има појединаца који славу знају напамет.

Приповеда се да су, некада када је било мало писмених људи, појединци који су знали славу напамет били на изузетној цени. Дешавало би се понекада на Бурђевдан или, рецимо, на Јовањдан, када највише породица слави, да такви, без об-

Скок, *Етимологијски рјечник хрватскога или српскога језика*, књига прва, Загреб, 1971); чурек — из азербeид-
жийског, крим-татарског „пресна лепешка, пирожок“
(Макс Фасмер, *Этимологический словарь русского языка*,
том IV, Москва, 1973).

зира што нису кршњаци и што тога дана и сами славе сврате у више кућа где издеклемују славу. Од времена њиховог доласка зависио би почетак славског ручка у домовима где су позвани да читају молитву.

Сама славска молитва у интерпретацији различитих читача или казивача није потпуно идентична. Постоје шире, али и сажетије верзије, скраћивања и различите измене. Слава у славарици коју је 1928. године преписао Вуковљак Сергије Кнежић (убиле су га усташе 1941.) представља ширу верзију која се најчешће слушала на славама на Купрешкој висоравни. По свој прилици преписана је с предлошка који је био писан старим предвуковским писмом.

Славарице, у свом изворном смислу, су књижице у којима је руком писана слава. Састоје се од неколико листова који су обично повезани овчијом кожом. Писали су их у време дугих зимских ноћи ретко писмени сељаци. Они би, по узору на старе црквене књиге, удешавали почетна слова, а напев: *Во славу и чест* неретко би исписивали црвеним мастилом. Славарице би се после чувале као највећа светиња. Преписивач Сергије Кнежић преписао је поменућу славу на последње странице војне бјуквице (војничке исправе) Вуковљака Илије Братића, који се 1923. године вратио из војске и ускоро умро. Да би сачувала успомену на њега и бјуквици дали још већи значај, породица је наручила да се на последњих седам страница овог документа, намењених за белешке и на трећој страни корица, препише молитва. На крају рукописа, као што је био ред у старим рукописним књигама, потписао се и преписивач.⁴

Слава се у ствари не чита, него пева, а то певање подсећа на црквено појање, али и на певање јуначких десетерачких песама без гусала. Посебно се наглашава напев: *Во славу и чест*, кога за читачем понављају сви присутни који, стојећи

⁴ Такав преписивач је и поп Бубњевећ из Герзова, Милан Карановић, *исто дело*; Босанско-херцеговачки источник, свеска IV и V, Сарајево, 1890, 197.

као на литургији, окренути према истоку, икони и свећама, прате речи молитве:

Во славу иже во Тројице да славимо му Господу Богу и спасу нашему Исусу Христу.

Ва премноги молби моленија пречисте, преблагословене славне владичице, наше Богородице и присно дјеве Марије. Силнаго, чеснаго и животовашаго Христа заступленије, чесни, небесни сили безплотни: Михајила, Гаврила, Рафаила и прочи свјати небесни.

Во славу и чест.

И славна пророка и претечи крститеља Господина.

Во славу и чест.

Свјати четири евангелиста: Матију, Марка, Луку и Јована који подржаше стубове небесне, подржавши небо и земљу.

Во славу и чест.

Свјати надесет (?) апостола: Петра и Павла и прочи свјати апостола.

Во славу и чест.

Свјати древни пророк: свјати Мојсије, Арона, Илије нереремно (?), Давида цара и проче свјати древни пророк.

Во славу и чест.

Свјати велики пророк тринаест (?) свјатитељи, васељенски учитељи иже српскога земљи заступници: Василија Великаго, Глигорија Богослова, златоуста свјати светитеље.

Во славу и чест.

Свјатаго Христова Николи, мирилскога чудотворца.

Во славу и чест.

Свјатаго првомученика Криста поставшаго, Аркићакона Стефана и свјата великомученика Беорђија, Димитрија мироточиваго, Теодора Тирона, Нестора, Виктора, Вићентија. Свјати српски иже честиј: Лазе Немањића иже почивает под Фрушку гору и по суду првокраља Стефана иже во Дечани почивает.

Во славу и чест.

Свјатаго, младаго и дивнаго цара Уроша иже во манастиру почивает.

Во славу и чест.

Свјати петозраки мученика пресвети: Евстатије, Аксентије, Евгеније, Мардарије, Нореста и преподобни богоносни отаца наших: Антонија, Евтимија, Сави, Танасија Атонскога и Теодосија инопечерскога (?), Сергеја радонскога, Варлама Кутинскога, Симеуна Српскога, краља Владимира, књаза иже во цара Лазара занотество (?) поставши иже во Раваници почивает.

Во славу и чест.

Свјати триста и осамнаест богоносни отаца иже сабораша. Безумнога Арију изложише, православно вјеру утврдише и нама закон предадоше, и ми православни вјеровасмо.

Во славу и чест.

Свјати вонавени пресвети: Стефана деспота, блажену госпођу Анђелију и Стефана Цилионовића (Штиљановића).

Во славу и чест.

Свјатих српски просветитељи: Симеуна, Сави, Арсенија, Максима, Василија Херцеговачкога во Острогу (?), Петра Новога, дивну славу черногорску иже Цетине почивает.

Во славу и чест.

Свјати четрдесет мученика иже са Незера кастиком (?) мучивши.

Во славу и чест.

И нама (дај) многољетни живот и здравље, спасеније и отпуштеније греха, виру (веру) нашему домаћину и нама који се сабирамо. Иже о креста преславне Богородице помози нам и свије православним. Слава Оцу и Сину и светом Духу. Молитвами Богородице милостиве очисти множество согрешенија наших.⁵

Амин
(Сергије Кнежић
Доње Вуковско
Купрес)

⁵ Сергије Кнежић је преписао славу без интерпункције која је, уз неке мање интервенције у тексту, ура-

Када је слава прочитана домаћин се најпре рүкује с најважнијим гостом, *долибашом*,⁶ коме припада част ломљења чүрека, а потом и са осталим кршњацима. Сви му они честитају: „Срећна ти слава, домаћине!“ Онда домаћин узима чашу црног вина и три пута се поклања трпези изговарајући: „Поклањам се Богу и слави Божијој“. А присутни углас понављају: „Помого те Бог и слава Божија“. Затим домаћин испија вина, али само с врха чаше изговарајући речи: „Ми пијемо и славимо у славу Божију“. Присутни углас: „Помого те Бог и слава Божија!“

Онда домаћин још једном гүдне вина изговориши: „Од капи до капи, душманину ни капи!“ Затим замахне непуну чашом и с два покрета просипа вино изнад себе по бело окреченом плафону, настојећи да тамноцрвена мрља, која остаје све до првог редовног кречења, буде крстолика.

Поново се сви машају чаша, али овога пута ракијских, и домаћин се опет три пута поклања трпези, изговарајући речи: „Поклањам се господу Богу и крсту часноме.“ Присутни одговарају: „Помого те господ Бог и часни крст.“ Испијају чаше и понављају речи: „Ми пијемо и славимо у славу Божију! Помого нас Бог и слава Божија!“

И по трећи пут домаћин пүни чаше ракијом и пре него што ће је испити три пута се крсти и клања трпези: „Поклањам се светој Тројици и мајци Богородици!“ А гости и укућани му одговарају: „Помогла те света Тројица и мајка Богородица!“ Затим сви испијају чаше и понављају: „Ми пијемо и славимо...“

После тога домаћин узима с трпезом посуду с кољивом, три пута се крсти и три пута приноси устима кашичицу с жуваним житом и

бена по узору на славе објављене у *Народним здравицама*, Београд, 1987, 27—39, Босанско-херцеговачком источнику, свеска IV и V, Сарајево, 1890, 195—197 и *Живот у Срба граничара*, Николе Беговића, 60—61.

⁶ *Долибаша*, турцизам, човек који на свечаним гозбама седи на прочељу стола и управља здравицама (*Речник српскохрватског књижевног језика*, Матица српска, Нови Сад, 1969.).

пре него што ће га окусити изговара речи: „Прид (пред) чију душу, покој му души. Бог да га прости и помилује у царство небеско“. На исти начин, уз исте речи, кољиво узима долибаша, а за њим остали гости и домаћа чељад.

После кољива долибаша узима чурек у руке и ножем засеца горњу кору, правећи знак крста. Онда га стојећи ломи на глави настојећи да се хлеб преломи тамо где је засекао нож, изговарајући речи:

*Ди (где) се овај лебац неко
ту домаћин благо стеко.
Коло му колило,
жито му родило,
биле овце прекриле му доце,
мали јањци брда и долине.
Волови му мукали,
краве му рикале.
Све му здраво и весело било.*

Преломљене делове чурека долибаша стеже на груди, окренувши заломљене делове лицу, а домаћин их онда залива црним вином, правећи знак крста и изговарајући речи: „Во имја Оца и Сина . . .“ После долибаша даје домаћици ону половину чурека коју држи у десној руци изговарајући: „У десној руци — мају⁷ утуци.“ Левој половину ставља на сто говорећи: „У левој руци — дружини повуци.“ Тим делом чурека из леве руке послужиће се ускоро гости.

На исти начин поступа се, после тога, и са сирцем који се такође засеца ножем, али се не ломи на глави него у рукама, онда се полива вином, десна половина даје домаћици, а лева за госте ставља на трпезу.

После овог чина долибаша узима чашу и каже: „Захвалићу стојећки, а попићу сидећки.“ А онда захваљује: „Фала слиго, фала домаћине

⁷ *Маја* — хип. од мајка, домаћица, редуша (*Речник српскохрватског књижевног језика*, Матица српска, Нови Сад, 1969).

који си нас овде скупио. Помого ти Бог и твоја липа крсна слава!" После тога седа за софру и испија чашу у седећем ставу, а за њим седају и остали гости. Тада почиње и славски ручак. На трпезу стиже чорба, вариво с месом, најчешће сувим, пита са сиром, уштиници, печеница...

Када је слава посна онда на трпези нема сирца, уместо меса понеко прибави рибу, а сва остала јела, као и на мрсној слави, припремају се на зејтину.

Док гости обедују домаћин је на ногама и служи их. Када се заврши ручак долибаша се захвали на гошћењу, онда му неко од укућана донесе посуду с водом, лавор и пешкир. Он пере руке, а онда то чине и остали кршњаци. Тек након тога за софру може да седе домаћин и остала чељад.

Кад заврше с ручком, који обично кратко траје, домаћин узима своју капу, ставља је на под, клекне испред ње окренут истоку и три пута *метанише*. Тек после тога могу да се гасе свеће. Овај посао обавља домаћин на тај начин што претходно изреже ножем преостале украсе чурека, потапа их у чашу с вином или ракијом, а онда их ставља на пламен свећа од чега се оне истог тренутка гасе. Хлеб којим су угашене свеће даје се деци „да их стомак не боли“, а остатак се износи напоље и даје петловима, који се убрзо огласе пијаним кукурекањем, што посебно увећава госте и домаћине.

По угашеним свећама гата се каква ће срећа пратити породицу до идућег крсног имена. Ако су свеће гореле равномерно, „весело“, без пуцкетања, предстоји добра година. Уколико су свеће „сузиле“, гориле неравномерно, а несагорели восак се цедио — онда би могло бити туге и суза.

Гашењем свећа завршава се славски ручак. Бива то обично на измаку дана, тада су и гости и домаћини добро подгрејани пићем. У таквим приликама обично се пева песма која представља границу између званичног, строгоутврђеног славског обреда и спонтаног славља:

*Ко пије пиво⁸ у славу Божију,
помого га Бог и слава Божија.
Ми пијемо пиво у славу Божију,
помого нас Бог и слава Божија.
Има л ишта лише од славе Божије
и од вечере с правдом стечене.
Ко не могло попити не могло се покрити,
ни себе, ни жене, ни дитета крај себе.
Ми пијемо пиво у славу Божију,
помого нас Бог и слава Божија.“*

После тога следе песме које се певају у свакодневним приликама. У таквом расположењу, за пуном трпезом, залази се дубоко у ноћ. Кршњаци обично иду кући сутрадан. Прича се да су раније, пре последњег рата, када су зимске славе, гости остајали на слављу и по три дана.

Вуковљани су, како су то прилике дозвољавале, крсну славу славили и у тешким ратним годинама, када је село било спаљено, црква спаљена, заклан светешник и четвртина житеља. У време док су усташе на село организовале тринаест похода, убијале све што се кретало и спаљивале све што се могло сажећи, у набрзину подигнутим колибама у планини, окупљали су се и грејали славском свећом и славском молитвом.

*
* *

Има довољно разлога за претпоставку да се крсна слава у Вуковску и његовој околини, на готово истоветан начин, славила и у средњем веку, у време средњевековне државе босанске и Цркве босанске. Измене и осавремењивања доживела је вероватно само славска молитва.

Вуковско је старо насеље у коме од памтивека живе Срби који говоре икавицом. У до сада обелодањеним историјским изворима први пут се

⁸ Под пивом се у овом крајевима подразумева пиће — вино и ракија.

помиње у једном турском дефтеру из 1516. године.⁹ Том приликом поменути су одашњи вуковски засеоци који и данас носе иста имена. Записани су и још неки топоними који су се одржали до данашњих дана. Због свега тога може се тврдити да је насеље под истим именом формирано знатно раније и да се до данас није гасило.

Само насеље, на надморској висини од 1.200 метара, опасно густим четинарским шумама, по свом географском положају издвојено је чак и од осталих делова ионако изоловане Купрешке висоравни, чиме је било заклоњено од разних утицаја и мена.

Испитујући 1920. године порекло становништва на Купрешкој висоравни Боривоје Ж. Милојевић сретао је овде староседелачке породице, врло старе породице непознатог порекла,¹⁰ што све може ићи у прилог тврдњи да се насеље није гасило и да су старинци били у могућности да сачувају своје старе обичаје и да их наметну досељеницима који су пристизали током времена.

Купрешка висораван на којој је и Вуковско изузетно је богата стећцима. Овде је у 53 некрополе Бешлагих избројао 1.154 стећка.¹¹ Гробља верно говоре о људима који су у њима сахрањивани. Пошто овде има и великих „биљега“ елегантне форме са префињеним украсима, Бешлагих сматра да је у средњем веку у овим крајевима била развијена каменорезачка школа која је неговала свој стил.¹²

Може се приближно одредити и време када су ти стећци настајали. Испитујући праисторијске тумуле на Купрешком пољу у времену од 1980. до 1984. године екипа археолога на челу са Алој-

⁹ Мирослав Џаја, *С Купрешке висоравни* (додатак: Крунослав Драгановић, Насеља и миграције на Купресу), наклада Жупе Отиновци—Купрес, 1970, 322—331.

¹⁰ Милојевић, 93—97.

¹¹ Шефик Бешлагих, *Стећци*, каталонско-топографски преглед, Сарајево, 1971, 117—125.

¹² Шефик Бешлагих, *Стећци*, култура и умјетност, Сарајево, 1982, 180, 181, 215.

зом Бенцом ископала је и неке средњевековне гробове где су нађени новчићи из друге половине XIV и прве половине XV века.¹³ Вероватно да већина купрешких стећака датира из тога времена.

Могуће је да се на то раздобље односи и податак да је на Купрешкој висоравни било седамнаест цркава.¹⁴ По бројним топонимима *црквица* могло би се одредити и већина места где су богомоље, вероватно брвнаре, биле подигнуте.

Више светлости на верске прилике тога времена у овом делу Босне, на Купрешкој висоравни, па и у Вуковску, могу бацити два средњевековна рукописа: *Дивошево јеванђеље*, настало у првој половини XIV века и *Хвалов зборник*, преписан почетком XV века. Први рукопис писан је за великаша Дивоша Тихородића из Завршја (Купрешке висоравни, Гламочког, Дувањског и Ливањског поља),¹⁵ а други за Хрвоја Вукчића Хрватинића, војводу сплитскога и кнеза Доњих крајева у чијим се поседима тада налазила и Купрешка висораван.¹⁶ Проучавајући ове рукописе Драгољуб Драгојловић је утврдио да су оба дела компонована по обрасцу источне цркве и да су преписана са старијег глагољског предлошка који је био формиран крајем XI века у Охридској архиепископији.¹⁷

¹³ Алојз Бенац, *Праисторијски тумули на Купрешком пољу*, Сарајево, 1986, 96, 100.

¹⁴ Поп Стево Н. Давидовић, *Јањ и околина*, Босанска вила, број 5, 1886, страна 7.

¹⁵ Јелица Бурић и Рајка Иванишевић, *Јеванђеље Дивоша Тихородића*, Зборник радова Византолошког института, књига 7, 1961, страна 154; Драгољуб Драгојловић, *Библијска књижевност у средњевековној Босни*, Књижевна историја, XVI, 62, 1983, 216.

¹⁶ Драгољуб Драгојловић, *Зборник крстјанина Хвала и проблеми „Цркве босанске“*, *Balkanica*, XIII—XIV, 1982/83, 79.

¹⁷ Драгојловић, *Библијска књижевност*, 241, 245; Драгојловић, *Зборник крстјанина Хвала*, 77, 79; Херта Куна, *Милениј словенске писмености*, Ослобођење, Сарајево, 16. октобар 1985, 9.

Могло би се претпоставити да је тада у XIV и XV веку славски обред имао своју физиономију која се у свој својој вишеслојности, претхришћанској и хришћанској, сачувала до данашњих дана. Вероватно је у то време постојала и овако конципирана славска молитва у коју су касније унесени и светитељи Спрске светосавске цркве.

У тешким временима и пометњама које су уследиле крајем XV века, после доласка Турака, дрвене богомоље на Купрешкој висоравни нису се могле сачувати (постоје предања да су их спалили Турци). Знатно отпорнија духовна култура и обичаји лакше су се могли чувати. Мада нису прекидане везе ни са материјалном културом и култним местима тога времена.

Сељаци из Вуковска и данас поштују велики камени средњевековни крст око кога је и шест стећака на узвишењу Љељен што се уздиже у пољу испод села. Верује се да је под крстом „светиња“. С источне стране на крсту исклесана је људска фигура с раширеним рукама, а са западне, по Шефику Бешлагићу, штит са секиром,¹⁸ што може да подсећа и на књигу и штап, знак великодостојника Цркве босанске.

Све до 1941. године, када су усташе убиле последњег вуковског свештеника Добру Добро-сављевића, чиме се парџија угасила, испред вуковске цркве, са свештеником на челу, сваког лета у време суше кретала се литија према Љељену и заустављала пред великим крстом где се молило за кишу. А те молитве, потврдиће и данас стари Вуковљани, по правилу би биле одмах услишене.

За чување старих обичаја и традиције у Вуковску ваља захвалити породици Поповића из које су се више од три стотине година регрутовали вуковски свештеници. Последњи је умро тридесетих година. У средини сеоског гробља, ограђеног у средњем веку сувозидом, у једном реду

¹⁸ Бешлагић, *Стећци*, каталoшки преглед, 122.

је дванаест великих камених крстова под којима почивају свештеници ове лозе. Најстарији споменик урађен је од камена лошег квалитета па се на њему не распознаје натпис, а на другом по реду је име попа Петра Поповића, рођеног 1660. године.

Породица Поповића доселила се у Вуковско крајем XVI или почетком XVII века. Зна се да су овамо стигли са Змијања, где је предак, поп Петар Црни, парох у манастиру Гомјаници, да би сачувао породичну част морао убити Турчина, а главу и породицу спасавати бекством. Ово предање забележио је и Милојевић.¹⁹

Када су Поповићи стигли у Вуковско, овамо нису затекли цркву. Садашња је, вероватно на темељима средњевековне, подигнута у прошлом веку. Освећена је 1863. године. Али сигурно је да су затечени славски обичаји, овакви какви су данас. Свештеници се нису, као што то нигде Српска црква није чинила, мешали у начин народног прослављања крсног имена, него су га прихватили како су га затекли и помагали да се преноси са колена на колена.

Јово Бајић

¹⁹ Милојевић, *исто дело*, 96.

ЛИТЕРАТУРА

Беговић Никола: *Живот Срба граничара*, Београд, 1986.

Бенац Алојз: *Праисторијски тулуми на Купрешком пољу*, Сарајево, 1986.

Бешлагић Шефик: *Стећци*, каталожко-топографски преглед, Сарајево, 1971.

Бешлагић, Шефик: *Стећци култура и умјетност*, Сарајево, 1982.

Бубњевић, Шпиро: *Старине*, Босанско-херцеговачки источник, Сарајево, 1890, свеска IV и V.

Давидовић, поп Стево Н.: *Јањ и околина*, Босанска вила, 1886, свеска 5.

Драгојловић, Драгољуб: *Библијска књижевност у средњевековној Босни*, Књижевна историја, XVI, 62, 1983.

Драгојловић, Драгољуб: *Зборник крстјанина Хвала и проблеми „Цркве босанске“*, *Balkanica*, XIII—XIV, 1982/83.

Ђурић, Јелица-Иванишевић, Рајка: *Јеванђеље Дивоша Тихородића*, Зборник радова Византолошког института, књига 7, 1961.

Карановић, Милан: *Крсно име и завјештина на Змијању*, Гласник Земаљског музеја у Босни и Херцеговини, 1932, XLIV.

Куна, Херта: *Милениј словенске писмености*, Ослобођење, Сарајево, 16. октобар 1985.

Милојевић, Боривоје Ж: *Купрешко, Вуковско, Равно и Гламочко поље*, Српски етнографски зборник, Насеља, књига 13, Београд, 1923.

Народне здравице (славјерица), Београд, 1987.

Новаковић, Јован: *Крсна слава*, Босанско-херцеговачки источник, Сарајево, 1982, свеска VIII.

Рјечник хрватскога или српског језика, ЈАЗУ, свеска II, Загреб, 1884.

Речник српскохрватског књижевног језика, књига прва и трећа, Матица српска, Нови Сад, 1967. и 1969.

Скок, Петар: *Етимолошки рјечник хрватскога или српскога језика*, књига прва, Загреб, 1971.

Фасмер, Макс: *Етимологическиј словарь русскогo језика*, том IV, Москва, 1973.

Џаја, Мирослав: *С Купрешке висоравни, Отиновци* — Купрес, 1970.

Шкаљић, Абдулах: *О обичајима и вјеровањима у срезу јајачком*, Билтен Института за проучавање фолклора, свеска I, Сарајево, 1953.

КРСТНА СЛОВА

КОЈА СЕ ЧИТА ОКРСНИМ

И МЕНИМА

1928. Г.

ВОСЛАВУ ИЖЕ ТРОЈ
ИДЕ ДАСЛАВИМОМУ ГОС
ПОДУ БОГУ ИСПАСУ НАШЕ
МУ ИСУСУ ХРИСТУ ВА

ПРЕМНОГИ ДОДЕИ ИСТЕНИ
ПРЕЧИСТЕ И ПРЕРУГА ГОСЛОВЕНЕ
СЛАВНЕ БЛАДИНИЦА НАШЕ
БОГОРОДИЦЕ И ПРЕРУГА ДУШЕ
МАРИЈЕ СИЛНАГО ЧЕСНАГО
ИЖИВЕ ТВОРАЦА ХРИСТА

ЗА УПАНИТЕ ЧЕСНИ ДЕВ
СНИ СИМОН ЗЛАТОУМНИ
КАЗНА ГАВРИЛА РАФАИ
ЛА И ПРЕРУГА СЕВАСТИЈЕ
СНИ ВОСЛАВУ И ЧЕСТ

ИСПАНА ПРОФЕТА И ПР
ЕТОЧИ КРОСИТЕЛИ Г
СПОДАНА ВОСЛАВУ И ЧЕСТ
СВЈАТИ ЧЕТРИ ЕВАН
ЕЛИСТА СВЈАТИГО МАРКА
ДУКА ЈОВАНА КОЈИ ПОД

ЖАКО СТУБОРЕ НЕВЕСНО
И ПОДРЖАШИ И КО ИЖЕ
ВОСЛАВУ И ЧЕСТ
СВЈАТИ НАДВЕСЕТ АПОСТ
ЛА ПЕТРА И ПАВЛА И ПР
ОЧИ СВЈАТИ АПОСТОЛА

ВОСЛАВУ И ЧЕСТ
СВЈАТИ ДРЕВНИ ПРОРОК
СВЈАТИ МОЈСИЈЕ АРОНА
ИЛИЈА НЕРЕРУГАНО ДАВ
ИДА ЦАРА И ПРОХА СВЈА
ТИ ДРЕВНИ ПРОРОК

ВОСЛАВУ И ЧЕСТ

СВЈАТИ ВЕЛИКИ ПРОРОК
ТРИНЕК СВЈАТИТЕЛИ
ЕВАСЕЛИНСКИ УЧИТЕЛИ
ИЖЕ СРПСКОГА ИЖЕ
ЛИ ПОМОЈНИЦА ЗАСТУ
ПНИЦИ КАСИДНА ВЕЛИК

АГО ГИГОРИЈЕ БОГОСЛ
ОВА ЗЛАТОСТА СВЈАТИ
СВЕЧЕЛЕ ВОСЛАВУ И ЧЕСТ
СВЈАТАГО ХРИСТОВА ИЖО
ЛИ МИРЛИКНСКОГО ЧУДО

ТВОРЦА ВОСЛАВУ И ЧЕСТ
СВЈАТАГО ПРВОУЧИТЕЛИКА
КРИСТА ПОСВЕТАВШАГО
ИЖЕ ЗАКОНА СТЕФАНА ИЖЕ
СВЈАТИ ВЕЛИКО МУЧЕНИКА
ТВОРЦА ДИМИТЕЛИКА

МИРОТОЧИВАГО ТЕОДОРА
ТИРОНА НЕСТОРА ВИКТОРА
ВИНЕНТИЈЕ СВАТАХ СРПСКИХ
ИЖЕ ЧЕСТИВИХ ЛАЗЕ НЕМА
АЊИХ ИЖЕ ПОЧИВАТ ПОД
БРУШКУ ГОРУ ИЛО СУДУ
ПРВО КРАЉА СТЕЈАНА

ИЖЕВО ДЕЧАНСКИ ПОЧИВАТ
ВОСЛАВУ И ЧЕСТ
СВАТАГО МЛАДАГО
ИДИВНАГО ЦАРА ГРОША
ИЖЕВА МАНАСТИРУ
ПОЧИВАТ ВОСЛАВУ И ЧЕСТ

СВАТА ПЕТОЗРАНИ МУЧЕ
НИКА ПРОСАВИШИ ЕВСТЕ
ТИЈЕ АКСЕНТИЈЕ ЕВГЕНИЈЕ
МАРДАРИЈЕ НОВЕСТА
И ПРЕПОДОБИ И БОГОНОСНИ
ОТАЦА НАШИХ АНТОНИЈЕ

СВЕТИМНИЈА САВИ ОКУЊИ
ЈА ТАНАСИЈА АНТОСКОГО
ИТЕ ОДОСИТА ИЛО ПЕЧЕРСКИ
СЕРГИЈА РАДОНОСКОГО
ВАРДЛАМА КУТИНСКОГО
СИМУНА СРПСКОГО КРО
ЉА ВЛАДИМИРА БИЈАЗА

ИЖРВО ЦАРА ЛАЗАРА ЗАНО
ТЕСТВО ПОСТРАВИШИ ИЖЕ
ПРАВНИЦИ ПОЧИВАТ
ВОСЛАВУ И ЧЕСТ
СВАТА ТРИСТА НОСОМА
РОСТ БОГОНОСНИ ОТАЦА
ИЖЕ САВОРАТО ВЕЗУМНО
ГО АРИТУ ИЛОЖИШЕ
ПРАВОСЛАВУ ВЈЕРУ УТВ
РАИШЕ ИНАМО ЗАКОН
ПРЕДАДОШЕ ИМИ ПРАВО
СЛАВНИ ВЈЕРОВАМО
ВОСЛАВУ И ЧЕСТ

СВАТА БОНАВЕРНИ ПРВЕ
СНИ СТЕЈАНА ДЕСПОТА
БЛАЖЕНУ ГОСПОДУ АНЂЕ
ЛИЈУ ИСТЕФАНА ЦИТАНО
ВИХ ВОСЛАВУ И ЧЕСТ
СВАТАГО РАВНО АПОСТА
КОСТАДИНА ИЛАТЕРЕЈАНУ
ВОСЛАВУ И ЧЕСТ

СВАТАХ СРПСКИХ ПРИТЕЛИ
СИМУНА САВИ АКСЕНИЈА
МАКСИМА ЖАСНА ХЕРЦО
ГОВАЦКОГО ИЖЕ ВОУСТРОВА
ПЕТРА НОВАГО ДИВУ
ЛАВУ ЧЕРНАГОСКУ ИЖЕ
ЦАТИН ПОЧИВАТ СВАТА

И ПРДЕСЕТ МУЧНИКИ ИЖЕ
СА НЕЗЕГА ПАСТИКОМ НЕЗЕГА
МУЧИШИ ИВАМ МИЛОТИ
ЦИ ОЖИВЕТИ ИЗДРАВЕ
СПАСЕНИЈЕ ОТПУШТИ ИТЕ
ДЕСАТИ ВИРУ НАШЕМО
ДЕСАТИНУ

ИВАМО КАИСЕ

ИЖЕ ОВРИСТО
ПРЕСЛАВНО ВГОРОДИШЕ
МОЗИНА И СВЯТА ПРВО
СЛАВНО СЛАВУ ОУ ИСИНУ
КОСТАМУ ДУЛУ

ИЖЕ ИТЕВЛИ И КОРОВАНЕ
ИЛОСТИВЕ ОЧИСТИ ИЖЕ
СВАТА СЕГРЕШЕНИЈЕ
САВИ

(Ачин)

Српска Служба

Вуковско

Српско

Крсна слава коју је 1928. године преписао Сергије
Кнежић

ОРАЊЕ НА ДАН СЛАВЕ

И мао отац два сина и пошаље их на дан славе да иду да ору. Они њега питају: „Па што данас? Данас је слава“. „Ма, идите. Ви орите и пазите на коју ће бразду да падне врана. И кад падне врана, избројте бразде и дођите да ми кажете“.

Орали они мало, па се врате кући. „На коју је бразду слетела врана?“ — пита отац. „Није слетела“, кажу они. „Орите опет“, вели им отац.

И они су орали. Док, ето је врана. Врана слети на бразду, и они изброје бразде, и дођу кући и кажу оцу да је слетела на девету бразду. Он њима одговори: — Идите орите и даље. На девето колено ће пасти неправда. Испаштаће девето колено.

Казивао: Живота В. Петровић, рођен 1932. у Буковику код Аранђеловца. Исти, Живота В. Петровић, прича:

Моји Петровићи некад су се презивали Сарамандићи, па је мој деда узео презиме Петровић. Мој деда је рабацијао, ишао је по градовима околним, Младеновац, Београд, Смедерево, Ваљево, Обреновац, Лазаревац, и на једно место оморкао је и свратио код једног домаћина да се одмори и упита га да преноћи. Овај га пита: „Одакле си, и од којих си?“ Деда каже: „Из Буковика. Од Сарамандића“. Тај домаћин је имао два сина, и он каже синовима да га не пуштају у авлију. „Тај ће“, каже, „ноћас да нас поара“. (Зато што

**Видовдански помен: Свети Лазар, цар српски
(мозаик на Опленцу)**

је он претходно чуо да се један човек од Сарамандића одметнуо у ајдуке, да је ајдук). И мој деда дође кући. Имао је, опет, он деду Петра, и оде код матичара, и узме дедино име за презиме.

Забележила: Јелена Стојановић-Борђевић

Расцрпаве

Злата Бојовић

РУКОПИСНА ЗБИРКА КОРЧУЛАНСКИХ ПОЧАСНИЦА

Почаснице спадају међу најстарије и најдугевикије врсте усмених лирских песама, чији се помени и записи у нашој књижевности могу пратити током неколико векова. Још је Кориолан Бипико, из Трогира, године 1475. у опис млетачко-турског рата на Леванту, у коме је учествовао као заповедник галије, од 1470. до 1474, унео вест о забавама Словена, којих је у млетачкој војсци био знатан број: „... мноштво простих војника подаје се гозби и вину, а нарочито Илири којих је врло велики број међу поморским четама. Из великих чаша наздрављају вином позивајући пјесмом другове на пиће.“¹ Овај одређени помен јед-

¹ Бипико је дело под насловом *Petri Mocenici Imperatoris gesta* написано по повратку из рата, 1475, а штампано га је 1477. у Венецији. Издавано је у XVI и у XVII веку. Превод на српскохрватски језик В. Глиге објављен је, заједно са преснимљеним првим издањем, у књизи: Koriolan Cipiko, *O azijskom ratu*, Šakavski sabor, Сплит, 1977. Навод према овом издању, стр. 69.

не лирске врсте народних песама старији је од Шижгорићевог² и неколико деценија претходио је првим записима почасница.

Трагови и записи почасница сретали су се од краја XV века — међу песмама дубровачких раних петраркиста, у Рањинином зборнику из Дубровника (око 1507), у Држићевим драмама, у Хекторовићевом *Рибању и рибарском приговарању* (1568). Записиване у мањем броју или у читавим збиркама све до Вукових дана, и касније, до наших времена чак, почаснице су се сврстале међу најдуговекије врсте. У њима ништа није бивало превазиђено и у истим пригодама могле су се певати у размаку од неколико векова. И поред дугог трајања ове врсте у поезији и записивања, и поред знатног броја у коме су познате, многе од њих у неколико варијаната, додуше врло блиских, из разних времена, и поред тога што су неке од најважнијих и штампане већ у XVI веку, у збирке Вука Караџића ушле су тек 1841. године. Он је на њих наишао, као на засебну врсту, у време боравка у Боки Которској и у Црној Гори, 1834. и 1835. У прву књигу народних песама бечког издања (1841) Вук је унео дванаест почасница тамо записаних. Нису то биле све које је познавао. У оставштини његовој нашло се још нештампаних,³ а неке су биле међу сватовским и другим лирским песмама.

До тог времена, међутим, већ су настали, али су Вуку били непознати, богати зборници почасница. Један је потицао из Пераста, из XVII века (сачуван у Богишићевој библиотеци у Цавтату), којим се у прошлом веку бавио Срећко Вуловић, а који је у потпуности проучио Мирослав Пан-

² Јурај Шижгорић је у трактату *De sittu Illyriae et civitate Sibenici* године 1487. описао неке обичаје становника Шибеника и том приликом поменуо четири врсте лирских народних песама — нарицаљке, свадбене, љубавне и посленичке.

³ Ж. Младеновић и В. Недић: *Српске народне пјесме из необјављених рукописа Вука Стефановића Караџића, књига прва, Различне женске пјесме*, Београд, 1973.

тић.⁴ Првобитно се веровало да је записивач ових песама био Андрија Змајевић, а у новије време утврђено је да је записивач највећег броја песама Никола Буровић.⁵ Из овог зборника од око осамдесет почасница објављен је знатан број песама (В. Недић, М. Пантић, М. Завишин).⁶

Међу већим и значајнијим зборницима почасница важно место припадало је и једном рукопису који је потицао са Корчуле, а који се такође нашао у Богишићевој библиотеци. Пре тога био је у поседу Вида Вулетића Вукасовића. Претпоставља се да је настао у XVIII веку, а почаснице из њега објавио је Вид Вулетић Вукасовић, 1881. године,⁷ са осећањем за њихову вредност, али, како је у литератури већ утврђено⁸, некритички и са доста грешака: „Ове почаснице приопћујем какве су да су, да се свијет упозна какав је био дух словински на отоцима. Нек је жито у хамбару, пак ћемо ш њиме на решето“. У овоме му је од помоћи био, како је сам напоменуо, корчулански учитељ Стјепан Боски.

У мањем броју почаснице су се налазиле и у другим рукописним зборницима усмене поезије, каткад измешане и са уметничким песмама сродне врсте, или забележене уз етнографске, фолклористичке и друге напise, па су у оквиру њих и објављиване (Б. Ферић, П. Франасовић, Д. де Сарно, А. Лиепопили, Ф. Фанцев, В. Радојевић,

⁴ М. Пантић, *Преписка Срећка Вуловића и Валтара Богишића*, Зборник историје књижевности Одељења литературе и језика Српске академије наука и уметности, 1961, 2, стр. 203—232; — *Народне песме у записима XV—XVIII века*, Антологија, Београд, 1964.

⁵ М. Пантић, *Народне песме...*; Г. Брајковић, *Peraštanin Nikola Burović, prepisivač Vetranovićeve „Istorije od Dijane“*, Forum, 1982, 1—3, стр. 116—132.

⁶ В. Недић, *Антологија југословенске народне лирике*, Београд, 1962; — М. Пантић, *Народне песме...*; — М. Завишин, *Бено ми сунце нигда не заходи*, Избор народних почасница, Нови Сад, 1986.

⁷ *Korčulanske čakavske ročašnice*, Slovinae, 1881, IV, 24, стр. 497—499.

⁸ М. Пантић је песме из овог зборника издао према рукопису и том приликом је и исправљао грешке које је у читању начинио В. Вулетић Вукасовић. М. Пантић, *Народне песме...*

Ј. Вукмановић и др.).⁹ Око тридесет старих почасница, а највећим бројем из пераштанског и корчуланског (В. Вулетиха Вукасовића) зборника, одабираних и записиваних пре оних година када је Вук Караџић почео да бележи народне умотворине, објавио је Мирослав Пантић у једној од најзанимљивијих антологија усменог песништва — *Народне песме у записима XV—XVIII века*. За даља проучавања почасница од подједнаке важности били су и њихови критички текстови и богати коментари у овој антологији. Недавно се појавио и први засебни антологијски избор почасница, који је сачинила Мирјана Завишин.¹⁰ У овај избор уврштено је 135 до сада објављиваних песама. У уводној студији и у коментарима аутор је исцрпно расправљао о важним питањима везаним за назив ове врсте — *почасница, почасница*¹¹ — за одлике стила, за форму, за осећања која су се исказивала, за пригодну улогу која је унапред одређивала природу песама. Поред тога, М. Завишин је настојала да систематизује почаснице, остајући, опрезно и с разлогом, на врло општој класификацији. Почасницама као специфичном врстом лирских песама бавила се, ослањајући се, пре свега, на грађу пераштанског рукописа из XVII века, Хатица Крњевић: сагледавала их је у оквиру историје и поетике лирске народне поезије.¹²

По природи покретљиве, у служби тренутака животне радости или вишег расположења, почаснице су се у истом облику или незнатно изменене могле наћи на разним подручјима. Варијанте њихове биле су производ њихове прилагодљивости, али каткад и мешања извора, комбинова-

⁹ Прегледно о изворима у *Хронолошком прегледу извора* у књизи М. Завишин, *Бено ми сунце...*, стр. 83—88.

¹⁰ М. Завишин, *Бено ми сунце...*

¹¹ О појму *почасница* видети у раду М. Завишин, *Историјски спомени о почасницама*, *Зборник за славистику Матице српске*, 1979, 17, стр. 47—59.

¹² Н. Krnjević, *Lirski istočnici*, Београд—Приштина, 1986, стр. 68—104.

ња стихова према датим ситуацијама, померљивости рефрена. Многи лапидарни стихови почасница лутали су и уклапали се у одговарајуће кратке песме. То им није одузимало карактеристичне црте којима су, неке од њих, биле везане за средину, подручје и поднебље, за одговарајуће расположење, за одређену пригодну прилику.

*
* *
*

У свим досадашњим разматрањима о овој лирској врсти, а посебно новијим и најобухватнијим, истицало се да још нису објављене све почаснице јер и зборници у оквиру којих су сачуване или рукописи у којима су се понеке нашле нису у целини издавани. Осим тога, има записа којису још и непознати.

На једну рукописну збирку почасница наишли смо на Корчули, у крају у коме је традиција ове лирске врсте била стара. Настала је у Блату 1836. године. Био је то препис старијег рукописа, који је начинио Никола Остојић Жарко. Наслов је гласио: *Почаснице али писма која која се пи вају у пировима женбе и мисе прве од старога и новога сложења приписана од мене Николе Остојића Жарка у Блату године 1836.*¹³ Наслов је већ откривао да је збирка садржала *старе*, то јест народне песме, које је Остојић преписао из старијег рукописа, и друге — *новога сложења*, које су настајале у скорије време.

Овај рукопис почасница вишестрано је значајан и занимљив. Потписао је од преписивача који је у првој половини и средином XIX века био један од најзначајнијих културних радника и на Корчули и у Далмацији. Никола Остојић (1813—1869), вредни истраживач књижевне, историјске и културноисторијске прошлости, и сам аутор пригодних песама, на српскохрватском и

¹³ Рукопис се налази у породичном архиву *Остојић*, Блато, Самостан Дружбе кћери милосрђа, бр. 1325.

на италијанском језику, пажњу је заслужио и књигом *Compendio storico dell'isola di Curzola*, штампаном после његове смрти, у Задру, 1878. године. Непримерно је остало да се занимао и за усмену књижевност, о чему сведочи и рукопис почасница.

Рукопис се састојао од предговора и две групе почасница — *усмених* и *уметничких*. Прва занимљивост његова била је у предговору, у коме је Остојић изнео своја запажања о овој лирској врсти. Било је то једно од ретких разматрања о усменој поезији уопште из тог времена. Књижевноисторијска и теоријска мисао о усменој књижевности прави развојни пут започела је тек после великог Вуковог подухвата. Опаске Остојићеве о почасницама биле су једноставне. Односиле су се на распрострањеност ове лирске врсте и на њене основне особине: све које је он из старијег рукописа преписао певале су се, како је говорио, у Блату, као и у другим местима на острву; преносиле су се усменим путем („проходу од народа до народа“), а певали су их млади („... младости приговарајуће који год догађај витрени през увриде“); биле су кратке („нике мале старе писме“); карактер им је био пригодан, а по тону требало је да су „часне, смишне и веселе сваким“, то јест да су на част, на радост или на весеље онима на које су се односиле и без увредљивог призвука. Естетску оцену није давао, осим што је за једну врсту ових песама рекао да „нису толико лепе“, али то је подразумевало њихову садржину, а не свеукупну вредност. Односило се на песме певане о покладама („од краља покладних... које се у стара доба чињаху у Блату као и сада у Жрнову и у Пупнату кад је добра година“). У њима је, по свему, било слобода и неукусних алузија, убичајених за покладну поезију уопште, које су вређале ону особину почасница која је за Остојића била најважнија — чисти тон радости, непомућен увредама онога коме се песма певала.

У *Приговору* Остојић је дао и неколико опаски о почасницама другог дела рукописа. Оне

су биле „новога сложења“, а неке је и сам испевао „у доба младости гди бијах зван на пирове“. Осећао је да те песме лепотом не могу да се мере са претходнима, али је сматрао да је корисно и њих записати на овом месту да би и оне остале као сведочанство о свом времену — „какве јесу да су, ето нека остану уписане“. Друга корист, по Остојићу, могла би бити у томе што би послужиле као узор неком будућем састављачу оваких песама — „барем да ти који штијеш, ако умиш, по овем путу сложиш уредније и будеш други Берни“. У овој опаски садржани су и захтеви поетике почасница, и то они који су, по Остојићу, важили и за усмено стваралаштво. У сагласности са тим, сугерирао је склад уопште, што би значило да не ремете ништа од онога што се већ изградило у овој песничкој врсти у усменој поезији. Алузијом на Бернија (Франческо Берни, 1494—1535), ренесансног италијанског сатиричног песника оригиналног духа, аутора бројних лапидарних шaljивих стихова који су често били и оштри, Остојић је једновремено показивао и да цени ту поезију („*poesia bernesca*“), али и да сматра неприкладним њен заједљиви тон. То се, по његовом осећању, противило природи почасница и њиховом циљу да славе, а не да вребају и омаловавају. „Ма пази се не убости ни шалити никога ни у поманкања хипна, difetti del corpo, ни у поштење“, саветовао је стога Остојић.

У овом кратком предговору резимирана су нека од битних својстава ове лирске врсте, која су део њене поетике. Остојић је у њега унео само оно што је сам запажао и што је у овим стиховима осећао: без двоумљења песме је називао *почасницама*; донео је податке о њиховој распрострањености, уочио је њихову намену — да се певају у част, на радост и на весеље слављеника и друштва које у светковини учествује; јасна му је била њихова суштина, а она се састојала у томе да је требало да су „часне, смишне“, да свакоме буду на весеље и да никога не вребају; истакао је да су оне део старих обичаја. Оне које нису

биле доследне у чистоти добронамерног и ведрог израза, а такве су, по свему, понекад бивале оне које су се певале у доба поклада, Остојић је сматрао мање вредним. Издвојио је и једну врсту њихову, коју није именовано, али којој би одговарао назив *покладне почаснице*. Опомињући се нових, које су испеване у његово време, а по угледу на старе, народне, знао је да је њихова вредност мања, али то му није било најважније. Оне, уосталом, подразумевало се, нису ни имале намеру да се такмиче у лепоти са старима, народним, већ да послуже у пригодним приликама, а једино је било важно „да су добро намишћене“, што би значило да немају увредљив тон већ да буду ведре и на весеље свакоме.

Почаснице „старога сложења“

Почаснице „старога сложења“ заузимале су први, већи део збирке. Биле су обележене бројевима од 1. до 31, а наслове су имале само неке од њих: *Сињижару, Попу, Виреници, Куму*. Поређење ове мале збирке са оним почасницама које су већ биле познате из Вукасовићевог корчуланског и из других рукописа, а који су разматрани у литератури и објављивани, показало је да је нешто већи број од половине песама из Остојићевог рукописа био заступљен у већ познатом корчуланском зборнику, али да се ни једна од тих песама није у потпуности подударала. Одступања су била каткад мала, чешће знатнија да се већ могло говорити и о другој варијанти. У истом односу биле су песме из Остојићевог рукописа и према онама из пераштанске збирке. На пример:

Пераштански рукопис, 101

Селе сестрице, звијездо Данице,
Да би се сјала међу другама
Како Даница међу звијездама,
Ти не повргла руха свијетла
Колик маслина зелена листа;¹⁴

¹⁴ Песма је наведена према издању М. Пантића, *Народне песме...*, стр. 103.

Корчулански рукопис (В. Вулетић Вукасовић), 50

Свијетла ходила меју другама
Како Даница меју звиздама,
Нигдар свјетлила сеће не свргла
Како маслина листа зелена,
Лишћа зелена срид брига села;

Остојићев рукопис, 24

Весела била меју другами
Каконо Даница меју звиздами
Никада липости себе не губила
Како ни маслина листа зелена
И кита пелинка у вртлу гојена.

Већ и овај пример показао је да Остојић није преписивао из рукописа који је познавао Вид Вулетић Вукасовић, већ из неког другог, што је још један доказ о популарности ове песничке врсте и о постојању већег броја збирки на овом подручју.

Почаснице које је Остојић преписао имале су све особености ове врсте: биле су кратке, тематски су обухватале устаљене ситуације у којима су се певали пригодни ведри стихови — у част, у здравље, на радост, на весеље. У њима је било познатих комбинација које су образовали покретни стихови и читаве слике, које су се у почасницама сретале још од XVI века. На пример:

Сињижару

4

Господин језди на врану коњу,
У рукама му златно либро, разговор му је,
Прид њим слуга писам пива, на част да му је.

22

А наш глумац глуму глуми, глума да му је,
У рукама му златне пифле, разговор му је,
Све дивојке себи зове, на част да му је...

Куму

27

Кум господин језду језди, липо ти му је,
У рукама му дивојчица, драга мо му је,

А прид њима Ђувеглија, пристојна му је,
Сви честити и весели, на част да им је . . . и др.

Чести су у овим песмама били и стихови, познати из других почасница, али који су припадали и здравицама и благословима, свечани, повишеног тона, што је био део расположења које су исказивале ове песме:

Попијте ту чашу за љубав нашу,
И ту и другу, да вам обе пробуду . . . (1);
Помогао га Бог, њега и његов дом . . . (5);
Част да вам је, господине, и то добро вино
Од све браће и дружине с кон се веселимо . . .
(6) и др.

Стихови почасница у Остојићевом рукопису били су разноврсни по дужини, што је и иначе било својство ове песничке врсте, с тим што су преовладавали дужи, од десетераца до шеснаестераца, у разним комбинацијама, које су, без сумње, пратиле мелодију. Неке од почасница, деловима својим, подсећале су на бугарштице: фрагменти дугих епских стихова складно су се уклапали у лирску песму, као у читавом призору који је водио порекло баш из бугарштица:

Вино пију Угричићи и редом господа,
Ш њима пије краљ Матијаш, земље
господар . . .

Почаснице Остојићевог рукописа обојене су општим, свечаним и радосним расположењем и по својој универзалности нису се разликовале од познатих збирки ове лирске врсте. Почаснице су, иначе, у основи, могле кроз векове остајати недодирнуте временом. Низ стихова из Остојићевог рукописа и данас је део варијаната њихових које се певају уз свадбене обичаје у Жрнову на Корчули¹⁵:

¹⁵ А. Curać-Puzle, *Ženidbeni običaji u Žrnovu*, Zbornik otoka Korčule, 1970, 1, стр. 162—164.

Ево јој чаша и јубав наша
Испиј ту чашу за јубав нашу,
И ту, и ту и другу да те обе пробуду;

Како Даница међу звиздама,
Тако и она међу женама;

Погледај старишину . . .
Поштова га Бог, њега и његов дом . . . итд.

Само су неке појединости у песмама Остојићеве збирке указивале на њихову везу са одређеним подручјем (са приморским амбијентом: *кита ловоре, сиње море, маслина*; италијанизми — *ларго, бандирица*). Неки детаљи су упућивали на могуће порекло одређених почасница или су носили сећање на сличне песме (мешање чакавских и штокавских елемената — *јизде, језде*; појмови — *ћувеглија*). Све ово, највише, говорило је о познатим стварима: да су се путеви усмене поезије преплитали и стапали и да нису кружиле и обједињавале просторе и време само песме у оквиру одређене врсте, да су епске позајмљивале стихове, делове стихова и слике лирским и обратно.

Већина почасница припадала је оној врсти које су се у антологијама називале *јуначким* и *мушким* и *женским*. Стихове, који су свечаним тоном наглашавали врлине јуначке, пратиле су дискретне алузије на љубав, на скору свадбену радост. Пригушени тон у исказивању осећања био је још спречујући у *женским* почасницама, у којима је у позадини лебдела патријархална атмосфера:

Синојка је дивојчици мимо двор проша,
Мимо двор проша и разговара . . . (30);

А мој јуначе, не оходиме,
Ако ме ојдеш, не заборави ме . . . (16)

Ретке су у њима биле слободније алузије:

Дивојчица рику газу, ноге јој се биле,
Млад је јунак с брига пази, срце му се
смије . . . (20);

Јунак гризе јабуку, угризе се за руку.
Јао њему, ручице, жејан ти је дивојчице!
Подајте му је, не бранте му је,
Ожените га, не морите га . . . (15),

а само је у једној прекорачена граница пристојности („вади дојке у дивојке . . . , 17), иначе познатој и у другим варијантама. Општи тон пристојности и одсуство заједљивих стихова говорили су о укусу и састављача ове збирке и о њеном преписивачу Николи Остојићу.

Почаснице „новога сложења”

Други део збирке састојао се од двадесет и пет почасница које су саставили савремени аутори, а највећи број сам Остојић. Те су песме настајале у његово доба и пратиле су оновремене локалне догађаје. Неке су и датиране, а као године њиховог настанка помињале су се 1821, 1823, 1825. Пригодан карактер њихов — певане су приликом прве мисе Остојићевих пријатеља, корчуланских свештеника, поводом различитих весела у Блату и у Смоквици — определио је, највероватније, Остојића да их унесе у ову збирку. Он ове песме није мешао са народним јер је добро осећао високу уметничку вредност усмених стихова. Ове друге за њега су имале само важност сведочанства о свом времену и он их је убележио у ову збирку као део носталгичних сећања на негдашњи живот у његовом граду и у раној младости.

Аутори уметничких почасница били су локални песници Марко Петковић, Кузма Петковић, Петар Јоковић и — Никола Остојић. Биле су то, иначе, важне личности у ондашњем јавном животу не само Корчуле већ и Далмације. За разлику од усмених, народних почасница, ове су имале дуге наслове, у којима су се наводили и неки важ-

ни подаци о аутору, и о ономе коме је почасница намењена, и о поводу (*На пиру младе мисе Дон Франка Бачића на 14. августа 1821. дан неће. /ља/. Жарко од год/ишт/а 18; На дан прве мисе фратра Бернардина Цетинића сада попа дон Петра, на 6. 8бра 1923. Жарко; У исти дан кад дон Виско Сантић реве прву мису и брат његов Тадија ожени се. Жарко и др.*). Теме и мотиви ових песама додиривали су се у много чему са онима из усмених, али је у новим песмама надвладао реалан повод. Знатан број био је посвећен такозваној младој миси новог свештеника, поводом ступања у редовнике, што је било у духу са околностима на које су се односиле. У њима су аутори подражавали тон народне почаснице, задржавали су њихово основно расположење, ритам и језик, али су их прилагођавали новој ситуацији. Врло је блиска, на пример, народној, почасница дон Марка Петковића упућена младићу који се опредељује за свештенички позив:

Одреди, младићу, куд ли ћеш, камо ћеш!
Одбери дивојку алити попове,
Одлучи на вриме што ти је од воје!

У појединим стиховима подражаван је и тон народних:

Честита днева, весеља велика
Данаска нами заради мисника
Младога дон Франка...

У свим овим почасницама, и у онима које су посвећиване младим свештеницима и у онима које су се односиле на свадбена весеља осећао се утицај лирске усмене поезије уопште, у ритму, у песничким сликама, у речнику:

Изресла је вита јела, листја румена,
А код јеле јавор ресте срид поља зелена...;

„куме, брате гиздави“, „на коњу врану“, „златну јабуку руком играла“, „биле пшенице и рујна ви-

на“, „лети, лети, куд ти драго, голубице била“, „горица зелена“ и др.

Уметничке почаснице писане су за одређене личности и поводом непосредних, локалних догађаја, па стога нису имале ништа од уверљивости народних. Оне су живеље кратко, највероватније само у оном дану за који су настајале. Такве су биле све које су испеване поводом првих миса, такав је био циклус од девет почасница које је Никола Остојић саставио поводом посете блатског викара свештенику у Смоквици. Таква је била шаљива почасница намењена двојници свадбара „који службаху сватове“, са доста слободе и грубих шала (*Франко Боско призван Папа и Парал Франуловић Њало бијаху изили доста бравчетине и опили се*). Од исте врсте била је шаљива почасница која се претварала у самохвалисави монолог Кузме Хајда Криле:

Мејданција свеј сам би — а не аргија како ти,
Од стотине Влаха — ја не имам страха . . .

Неке од ових песама и нису биле праве почаснице, већ су се могле сврстати и у шаљиве, и у сватовске, и у здравице. Али то је било својство и усмених почасница, које су баш због блискости са овим другим врстама често и залутале у различите збирке и биле измешане.

Почаснице Николе Остојића и других његових савременика испеване су на народном језику, на италијанском, а неке и на макаронском (мешавином италијанског и народног, латинског и народног).

Пригодним карактером, аутентичношћу, језиком, хумором, општим расположењем почаснице „новога сложења“ носиле су у себи дух одређене средине и дах оновременог живота, што им је давало културноисторијску вредност. По многим својствима оне су биле блиске усменој поезији коју су подражавале, својима присаједињавале познате слике и обрте из усмених песама, одржавале њихов високи тон, слављенички, свечани, радосни. Нису га увек могле одржати, пригодан тре-

нутак наметао је реални језик, па је у њима било и грубље шале и покоје баналности. Како су те почаснице, најчешће, биле намењене само једном догађају, нису имале прилику да буду проверене и дограђене попут оних које су живе у усменој преношењу „од народа до народа“ и брусиле се, и одбиром опстајале само најбоље, очишћене временом од свега онога што је у њима било сувишно. Аутори нових почасница нису ни имали виших песничких амбиција, састављели су их за одређен, ведар догађај, без жеље да их они сами, ни било ко други памти. Захваљујући Николи Остојићу, који је имао осећање за народну поезију, као и за усмену књижевност уопште, захваљујући околности да је он разумео важност да буду записане како би се од заборава сачувале, остале су као сведочанство о својеврсном зближавању усмене и уметничке књижевности.

За наша занимања од важности је само први део Остојићеве збирке — тридесет и једна почасница, које су биле старије од тренутка када их је преписао, 1836. године, из неког рукописа, јер оне употпуњавају и богате нашу представу о овој песничкој лирској врсти. Важност овог записа утолико је већа што његов аутор није још био оптерећен штампаним збиркама народне поезије, а нарочито не почасницама и што је сам, на основу песама које је у рукопису нашао и преписао их, саставио скицу поетике једне врсте усмене лирске поезије.

Настао пре више од једног и по века, Остојићев препис још старије збирке почасница остао је необјављен, непознат и ван комуникације, па је тако сачувао нешто и од изворности и од ариџинности. Саме песме, варијанте познатих почасница или не, као и Остојићева размишљања о њима, сажета у предговору, богате досадашња знања о овој лирској врсти усмене поезије, потврђују нека наша устаљена мишљења о њој, али и освежавају досадашњи познати корпус почасница. У томе и јесте вредност ове мале старе корчуланске збирке.

У прилогу се објављују Остојићев предговор и први део рукописне збирке, који садржи усмене почаснице.

Прилог

Почаснице

али писма која се пивају у пировима женбе и мисе прве од старога и новога сложења приписана од мене Николе Остојића Жарка у Блату године 1836

Приговор

Кано у свим мистим ове изуле, у Блату на пировима пивају се нике песме зване почаснице, на весеље онога кому је радосни дан и друге дружбе зване. Ове писме имаду бити часне, смишне и веселе сваким. Часне мисником, старцима и господи, а смишне младости приговарајуће који год догојај витрени през увриде. Ово су старе обичаји, које не хулим. Нашао сам би нике мале старе писме такове, које проходу од народа до народа, и ове овди прве приписујем. Нису толико лепе и онди ди пивају од краља, оће рећи од краља покладних који се у стара доба чињаху у Блату како и сада у Жрнову и Пупнату кад је добра година. Иза ових кладем нике нове сложене од других, које ћу именоват, и од мене у доба младости гди бијах зван на пирове. Да ли и ове нису толико на цвит сложене, зашто се није стављала ника помња, само да су добро намишћене. Какве јесу да су, ето нека остану уписане, барем да ти који штијеш, ако умиш, по овем путу сложиш уредније и будеш други *Берни*. Ма пази се не убости ни шалити никога ни у поманкања хипна, *difetti del corpo*, ни у поштење. Ако не умиш, пивај ове како ти боље буду пристајат: припиши их, тер врати ове оному кој ти их зајме, и буди паметан!

1.

У чије се здравље пије, да би се пило,
 Да би се пило и веселило.
 По много лита и добри година
 Да би нас пролиће здраво састало,
 Здраво састало и оставило.
 И та вам чаша, и љубав наша,
 Попијте ту чашу за љубав нашу,
 И ту и другу да вам обе пробуду.

2.

На нашем краљу зелени винац,
 Од тога винца свој дружби дика.
 Краљу, наш краљу, наше весеље!
 Тојега весеље пуне су улице,
 Пуне улице и распутице.

3.

Вино пију Угричићи и редом господа,
 Ш њима пије краљ Матијаш, земље господар.
 И говори краљ Матијаш, земље господар:
 Не пијте ви вино како га пијем ја!

Сињижару

4.

Господин језди на врану коњу.
 У рукама му златно либро, разговор му је,
 Прид њим слуга писам пива, на част да му је.

Попу

5.

Господин седи на златном столу
 И ноге меће у кладну воду.
 Ни воде мути, ни зла говори,
 Него говори: „Боже помози!“
 Помогао га Бог, њега и његов дом.

Идем

6.

Паде кита говоре полак чаше попове.
Познала је ловора да је чаша попова.
Одговара купина: „Та је чаша дитиња“.
Част да вам је, господине, и то добро вино
Од све браће и дружине с кон се веселимо.

7.

О соколовићу, племени ктићу,
Што тако стојиш, што лов не ловиш?
Утве су пале у сиње море,
А Плепелице у равно поље.
Одбери, младићу, што ти је од воље!
Њему је од воље млада дивојка.

8.

А ти дите, дитетина, пуна те је коретина,
Ако хоћеш добар бити, право те је оженити.
Ако нећеш добар бити, ни те камо ни женити.

9.

Сокол сиди на камену тер перје глади,
Мимо њ' лети сова птица тер га се фати.
Да би знала сова птица што сокол мисли,
Ларго би га облетила да се не види.

10.

Сокол птицам бесидјаше: „Помиримо се!“
— „Бидно ти нам је помирење с тобом, соколе,
кад нам лету перушине низ све довчине
а кошчурине низ брда и долине!“

11.

Јунак јунака оком погледа
 Да јунак буде ди потрибује.
 А добар јунак у суд трибује,
 Прид господином и меју дружином.

12.

На војводи су златне острого.
 — „Реци нам, војвода, јесу ли твоје!“
 — „А јесу моје до воље Божје,
 Срића је моја, воља је Божја
 Да сам их оте цару из двора“.

13.

Трепетала бандирица на срид била села,
 Гледала је дивојчица вазда поштена.
 Говорила дивојчица вазда поштена:
 „Што трепећеш, бандирицо, на срид била села,
 Ако си ти драга мога, да си весела!“

14.

Оружан јунак Дунај приплива.
 Коњиц га оседлан при бригу чека.
 Ма се не чудим младу јунаку
 Него се чудим коњу његову
 Ди га оседлан при бригу чека.

15.

Јунак гризе јабуку, угризе се за руку.
 Јао, њему, ручице, жејан ти је дивојчице!
 Подајте му је, не бранте му је,
 Ожените га, не морите га!
 Добар је јунак и добре је воље,
 Добро вино пије и пива низ поље.

16.

Пристојан јунак сунцу на гори
 Пристала м' је кјорда на бедри.
 И његов коњиц низ бриге скочи,
 Дивојка му се гримена фати,
 Тер му говори млада дивојка:
 „А, мој јуначе, не оходиме,
 Ако ме ојдеш, не заборави ме!“

17.

О јуначе, кукаоче, што си тако ста,
 Што се не жениш докле си ти млад?
 Вади дојке у дивојке, тер се проиграј!
 Ако би ти што остало, удили и нам!

18.

Изресла је сйда брада из румена лица
 А китица басилкова из перена шћита.
 Веће ваја сйда брада из румена лица
 Него кита басилкова из перена шћита.
 Свака му длака сто дукат ваља,
 А сйда брада три била града.

19.

Мајко, мајчице, медена челице,
 Поведи твоје рође у равно поље
 Да ти донесу меда до воље.
 Меда до воље, а без невоље.

20.

Дивојчица рикү гази, ноге јо се биле.
 Млад је јунак с брига пази, срце му се смије:
 „Гази, гази, дивојчице, да би моја била,
 Ако не моја, да би брата мога,
 Ако не његова, да би ни другога!“

21.

Дивојчица везак везла на ливади полак села.
Ту проходи млад на коњу, пивајући он на кому.
Дивојка га разгледаше јере војна не имаше.
А зашто га разгледаше? Јер јој срцу драг
бијаше.

22.

А наш глумац глуму глуми, глума да му је,
У рукама му златне пифле, разговор му је,
Све дивојке себи зове, на част да му је.

Виреници

23.

Која је оно била вила низ поље лети,
Златним пасон опасана, липо јој стоји?
Ма ни оно била вила нег Н. Н. кћи.
Млада Н. Н. замамила, тер му се пристоји.

24.

Весела била меју другами
Каконо Даница меју звиздами.
Никада липости себе не губила
Како ни маслина листа зелена
И кита пелинка у вртлу гојена.

25.

Сокол сиди на камену и перјем се дичи.
Из кјуна му вода тече, а под репом мед.
Напиј ми се, мој Н., доша те је ред!

26.

Погледајмо домаћину смијели нам се.
Смије, смије и весели, поштова нас је.
Поштовао њега Бог и његов дом.

Куму

27.

Кум господин језду језди, липо ти му је.
У рукама му дивојчица, драга мо му је.
А прид њима Ђувеглија, пристојна му је.
Сви честити и весели на част да им је.

28.

О, господине, честито име,
Честити смо ми догодирете ви,
Научите нас што не умимо ми!

29.

Војвода прид војском дика је војником,
Разговор господи, дика прид јунаком,
Његова прилика од страха је сваком.

30.

Сви јунаци ожењени, а не Н. млад.
Ожениће се и он ако буде здрав.
Синојка је дивојчици мимо двор проша,
Мимо двор проша и разговара.

31.

Товар се је по стрнишћу ваја, стрнишће га у
гузицу пара.
Познало је стрнишће да је товар од нишће.

Сврха стари почасница

Веселин Чајкановић

ЈЕДАН РАНОСЛОВЕНСКИ ПРИПОВЕДНИ МОТИВ КОД ВИЗАНТИНАЦА

У „Теолошким питањима и одговорима“ од Псеудо-Цезарија (Dial. 110 — Migne 38, col.-985) читамо једну необичну забелешку о наводној ἀδδηφαγία, прождрљивости, Словена. „οὐ Σκλαυηνοί — каже се тамо између осталог — γυναικωσποβοροῦσιν ἡδέως, διὰ τοῦ πεπληρῶσθαι τοῦ γάλακτος, μῶν δίκην τοὺς ὑποτίθους ταῖς πέτραις ἐπαράττοντες (Словени радо једу женске дојке, зато што су пуне млека, док дојенчад као мишеве разбијају о стену)“. Овај текст је био записан око 525 године (в. Karl Dieterich, Byzantinische Quellen zur Länder- und Völkerkunde, Leipzig 1912, II, 151). Наведено место је постало познато по томе што наводно садржи најстарије сведочанство за име Словена (К. Müllenhoff, Arch. f. slav. Philol. 1, 1876, 294; в. и Deutsche Altertumskunde II, 368; упор. и Krek, Einleitung in die slavische Literaturgeschichte 293); око овог овде описаног случаја антропофагије етнографи нису разбијали главу — не може се знати да ли нису за то имали интереса, или су ово место код Псеудо-Цезарија превидели. Па ипак, ствар заслужује да се ближе размотри.

Да ли ово језиво сведочанство γυναικωσποφαγία треба дословно схватити? Што се тиче антропофагије као такве, може се уопштено рећи да су је — као што је добро познато — практиковали многи народи на нижим ступњевима културног развитка, и да се, у неким случајевима, практикује још и данас, упор. J. A. Macculloch, у Hastings' Encyclopaedia of Religion and Ethics 3, 194 ил.; од српских истраживача расправљао је о овој теми

веома добро и исцрпно Тих. Р. Ђорђевић, Наш народни живот, I, 110 ил. За практиковање антропофагије постоје различити разлози, нпр. глад, жеља за осветом, магијски мотиви итд.; исто тако различита је и форма у којој се она упражњава. Нема потребе да се овде упуштамо у појединости; довољно је рећи да је ова појава била општераспрострањена и да су, изгледа, у древној прошлости кроз овај процес развоја прошли и преци данашњих културних народа. У законима и обичајима старих Грка и Римљана, па чак и данашњих Енглеза, Немаца, Француза, Италијана пронашао је Hartland (наведено у Hastings' Encyclopaedia 3, 207) сећања на некадашњу антропофагију, као и на њену супституцију. Ако су и стари Словени — како претпостављају Niederle Быт и култура древних Славянь, Прага, 1924, стр. 61 и Т. Р. Ђорђевић (на наведеном месту, са много српских примера) — у својој веома раној прошлости знали за антропофагију, онда се они налазе у добром друштву; али, при том не треба *једно* заборавити: уколико су стари Словени упражњавали антропофагију, на то су или били наведени осветољубивошћу, или су ишли за некаквим магијским циљевима; али у шестом столећу после Христа они су, било унутарњим развојем, било услед спољних утицаја, свакако достигли изванредан ступањ културе и бесумње нису били блазирани људоджери, како их је представио Псеудо-Цезарије. Антропофагија, уколико је она уопште некада била обичај, сигурно припада једној већ давно превазиђеној епохи. Псеудо-Цезаријево сведочанство се, дакле, не може сматрати историјском чињеницом.

Много је вероватније да, на неки начин, овде имамо посла са једним *пријоведним мошвом*. „Канибалски“ мотиви заиста се изванредно често јављају у бајкама свих народа, упор. Mac Culloch, The Childhood of Fiction, London 1905, 279 ил.; Hastings' Enc. 3, 207 ил.; Adolf Thimme, Das Märchen, Leipzig 1909, 34; P. Kretschmer, Neugriechische Märchen, Jena 1919, стр. VI; о српским народним бајкама в. Т. Р. Ђорђевић, н. д. 126 ил. Знамо, такође, да су грчки историчари и етнографи свих времена врло често бележили приповедне мотиве као историјске чињенице, упор. уопште Wolf Aly, Volksmärchen, Sage und Novelle bei Herodot und seinen Zeitgenossen, Göttingen 1921. Од оваквих расуђивања још је важнија околност

да се једење женских дојки као *пријоведни мојив застѣа налази* у извесном броју данашњих народних бајки типа Ивице и Марице. У таквим бајкама обично се прича како неки човек ухвати и закоље голуба или пловку и да је својој жени да је зготови. Жена то уради; међутим, неким случајем храна пропадне (лонац се разбије, или мачка поједе голуба и т. сл.), и жена, бојећи се мужевљева гнева, одсече сама себи дојке и од њих зготови јело. Муж примети да оно има необичан укус, нашта му жена призна шта је учинила. Сада одлуче муж и жена да закољу своју децу; али деца то предосете, побегну главом без обзира итд. Ова бајка се даље наставља према Гримовом типу број 13 „Ивица и Марица“ (такође број 11 „Братић“).

Варијанте ове бајке су многобројне, упор. Bolte-Polivka, Anmerkungen zu den Kinder- u. Hausmärchen der Brüder Grimm 1, 86 идд; 115 идд; 3, 152), али оно што је за нас важно јесте то да се мотив одсецања и једења женских дојки налази само у једној географски (а такође и етнички) одређеној групи бајки. Можемо зато да наведемо следеће варијанте:

1. Ат. Николић 1,128 („Ко зна зашто је то добро“); српска;

2. Срп. Етн. Зборник 6,487, упор. и Т. Р. Ђорђевић. Срп. Етн. Зборн. 32, 1925, 312; и: Наш народни живот 1,116 идд; српска;

3. Срп. Етн. Зборн. 41, 1927, број 28; српска;

4. Једна варијанта из Књажевца, према усменом саопштењу проф. Уроша Џонића; српска;

5. Шапкарев, 8—9, 203 број 119; бугарска;

6. Сборник за народни умотворенија и народспис (Софија) 3, 212; бугарска;

7. Сборник за нар. умотв. 4,1 број 513; бугарска;

8. Једна грчка варијанта из Епира, упор. Hahn, Griechische und albanesische Märchen број 1 „Von Asterinos und Pulja“;

9. Једна словачка варијанта (Bolte-Polivka 3, 152);

10. Једна турска варијанта (Bolte-Polivka, нав. дело);

11. Једна гагауска варијанта (Bolte-Polivka, нав. дело).

Ако се прегледају све ове варијанте, лако ће се увидети да је мотив одсецања и једења женских дојки претежно *словенски* приповедни мотив. Може се, такође, са вероватноћом претпоставити словенски утицај у поменутој грчкој бајци из Епира.

Како се онда међу Византинцима заметнуло фантастично саопштење о словенској *γυναικομαστοφαγία*?

Мислим да није тешко разрешити ово питање. У VI столећу, када су Византинци забележили ово саопштење, Словени су се налазили на левој обали Дунава. Њихово држање било је претеће. „Они су већ уливали страх и можда су већ чешће предузимали зимске походе преко залеђеног Дунава; али још увек су се налазили далеко, још увек су се о њима и њиховим друговима шириле свакојачке приче, страшне, језовите приповести и гатке које су казивале управо супротно“ . . . каже врло тачно изврсни познавалац немачке старине, Karl Müllenhoff, (Arch. Slav. Philol. 1, 1876, 295. Упор. друга негативна сведочанства код Крека 293.). Поред других прича, Византинци су у своме гнушању према непознатим варварима са севера примили здраво за готово и словенски приповедни мотив који су могли чути негде у пограничном подручју.

Да је завичај овога мотива био старословенски исток, исток уопште, може се закључити и другачијим расуђивањима. О томе најпре говори постојање једне турске и једне гагауске варијанте (в. горе). Али могу се навести и други разлози. Код Срба и Хрвата се прича да некаква измишљена чудовишта, такозвани псоглави или пасоглавци (Hundsköpfige) *врло радо једу женске дојке* (Зборн. за нар. жив. и обич. Јужн. Слав. 1, 1896, 229); и то није случајно и усамљено сведочанство о томе да Срби и Хрвати и иначе сматрају псоглаве (die Hundsköpfigen) људождерима (Срп. етн. зборн. 41, 1927, број 27; број 28; стр. 508; Зборн. за нар. жив. 1, 1896, 229; 6, 1901, 142). Али псоглави, *κυνοκέφαλοι*, представљају бића из прича која потичу са далеког Оријента, као што већ поуздано знамо из Ктесије (Indica 20—25) и других извора (упор. Welcker код Pauly-Wiss. 12, 15 ид; такође E. Rohde, Der griechische Roman 3, 185; 190), а исто тако и из Романа о Александру (упор. Adolf Ausfeld, Der griechische Alexanderroman, Leipzig 1907, 83; 97; 106; 183, 197). Код Срба и Хрвата псоглави (Hundsköpfige) се

такође локализују на исток. Верује се, наиме, да они станују у „мрачној земљи“ (Зборн. за нар. жив. I, 1896, 229) — „finstere Land“ („мрачна земља“ или „тамни вилајет“ замишља се негде у Индији, у сваком случају „с оне стране Русије“ („у Русији се непрекидно пуца из топова да би се поглавима спречио приступ к нама“), и она је истоветна са „мрачном земљом“ из Романа о Александру (II 38 ид; упор. и Павле Поповић, *Прејед српске књижевности* § 62 заједно са примедбама). Да се приповедни мотив о *γυναιχομαστοφαγία* заиста сме довести у везу са *исојлавима* показују и неколике варијанте наше бајке, у којима заиста *исојлави* играју једну од главних улога (упор. Зборн. на нар. жив. I, 1927, број 28).

Али ова на оријенту одомаћена представа о *κυνοκέφαλοι* укршта се и са једном сличном српскохрватском, а можда и општесловенском, представом. Српскохрватски *κυνοκέφαλοι* *исојлави* који прождиру људе, припадају, наиме, познатој групи врло старинских *демона лешинара*, који се у псећем или вучјем облику редовно јаљају у индогерманским религијама (упор. А. Dieterich, *Nekyia*, Leipzig 1893, 46 идд; S. Reinach, *Les carnassiers androphages*, *Revue celtique* 1904, 208 идд. = *Cultes, mythes et religions* I, 279 идд. За германску религију упоредити етионе из Тацитове Германије 46, попут оних које је сакупио Karl Helm, *Altgermanische Religionsgeschichte*, Heidelberg 1913, 210; упор. при том коментаре Gudeman-а и Fehrle-а), и за које морамо претпоставити да су постојали и у старословенској религији. *Псојлави* *црвенсивено* *прождиру људске лешеве*: „Док су ’соглави по свијету ходали, нигдје није могао од њих гроб ни мезар остати. Колико му драго да се мртац укопа у земљу, они би земљу распрчкали и откопали мрца, па га изјели и појели“ (Зборн. за нар. жив. 6, 1901, 142). Али *исојлави*, као што је већ речено, играју једну од главних улога и у нашим приповедним сижеима и можда су првобитно били носиоци читаве радње.

Као занимљива подударност може се такође поменути и то да је прича о одсецању (одн. откидању или спаљивању) женских дојки постојала као самостални приповедни мотив (без икакве везе с канибализмом) у истим оним пределима у којима и приповедни мотив о *γυναιχομαστοφαγία*. Мислим на познате митове о *Амазонкама*, које су откидале (или спаљивале) своје дојке

(да би, наводно, могле боље запињати лук и лакше бацати копље), упор. Apollod. 2, 5, 9; Justin 2, 4, 11 и A. Klügmann у Roscher's Ausführl. Lex .1, 270. Завичај ових митова је североисточна Мала Азија, и земље око Црног и Азовског мора, затим обала Каспијског језера и Кавказ (упор. Klügmann, нав. дело 273) — дакле, отприлике исти они предели које смо прихватили као подручје ширења приповедног мотива ο γυναιχομαστοφαγία. Такође није искључено да овај мотив ο γυναιχομαστοφαγία стоји у некаквој вези са митом о Амазонкама, који сеже у далеку прошлост (упор. Graef код Pauly-Wiss. 1, 1754); а утврђено је да је овај мотив доспео, свакако миграцијом, у источну Европу и даље на север до Скандинавије (в. Schrader, Reallex. d. idg. Altertumskunde 1, 45), и да је такође постао познат и Словенима (Schrader, нав. дело; Klügmann 273).

Београд, 6. Септембар 1934.

Превела

Аиђелка-Елијана Грујић

* Овај Чајкановићев рад објављен је на немачком језику у *Revue internationale des études balkaniques*, I, 1934, 112—116.

Песничка обзорја

Милена Јововић

ФЕЊЕР У ВИНОГРАДУ

ЗАЛАЗИ МЕСЕЦ ЗА МЛАДЕ ЛИПЕ

В олови наболи небо на рогове
Чујем кола низ брег клопарају
Водоноше су налик на лабудове
Мараме им кроз ноћ беласају

Јорговани ти стари љубавници
Усамљени сањаре пред капијом
Од мирисја се плава чипка плете
Старица погурена корача авлијом
Закаслела носи губере са премете
Све своме се починку спрема

Међ тамним зидовима никог нема
Нит ја коме нит ко мени смета
У коштац се са сенком хватам
Већ пао ми је крај кревета
Лад с прозора ко крст златан

Да одагнам кола слутње
Не ја више немам снаге
Што голуб бар не гугутне
Као некад са вињаге

Све црње је од ноћи кишне
Корачам нигде да се станим
Чекни бар док узре вишње
Да гладне звери са длана нахраним

Пропиње се паук танане преде конце
Кола низ брег све грлатије шкрипе
Месец им се сплео међ паоце
Залази за стене и младе липе

УГАШЕНА ИСКРА ИЗ КАМЕНА

Срушише те све до темеља
Моја стра моја добра вило
Бејаш ти и ткаља и преља
Над прочељем ме јутрима сунце будило

Јесен давна лишћем завејана
Ја у белом невеста
Под ониски кров
Напукле ћерамиде
Девер ме увео
Ти пространа
И доста места
За погледе далековиде
За мој огањ и пепео

За вртак среће тек сазнала
Зевезде ти сјале у недрима
Када уз песму сам њихала
У колевчици сунце мога сина

На огњишту је угарак догорео
Колач преломљен на два домаћина
Свекар испод будимке јабуке сео
Необријан пљувао себи у браду
Уздисао наоблачен као планина
Грехе праштала
Душу си имала
Истоку и западу
Двери отварала

На пут далек када сам одлазила
Стрехама сливала сузе у траг
Када сам с пута уморна долазила
Чекао ме је твој осветљени праг

Залупкала прозорима
Пала на земљу дуварима
Поломила слеме и стакла
Ко кости послé вечере разбацане цигле
Душа твоја као сена у крај се помакла
Над брисаним простором висе чабаве вериге
Закићене гранчицом бадњака

Озидана нова измеђ јабланова
Бела јој се крила раскрилише
Узалуд кад ту мене нема више
Нема ме нигде ме више нема
Угашена светлуцава искра из камена

БОРБИЈЕ

Брци, облаци с планине
Веће — меће њива
Поглед од којег се гине
Зарадова се и гора и вода
Трешњевим топовима дозва слобода
Бој бије црни Борбије
Помера неба изнад Србије

Седи калуђери не певаху
О Исусовом рождеству
Богослужење би Вожду
Кириције одмараху
Крај ватре волове
Испијаху у здравље
Небеснику из Тополе

Међ каменим огњевима се лије
Црни Борбије
Загледан у сунце
У груди Србије

СРБИЈА

Ломило се брдима камено крило
Рат нас без крстача сахрањиво
Под храшћем под јаблановима
Где је ко пао ту се и закопао
Рањено грање химну поило
Трновито цвеће венце вило
Ал нас опет има међ мртвима међ живима

Ножићем урезујемо имена у церову кору
Пса вежемо крај кола за срчаницу
Волови плугом дубоке бразде ору
Руком сејемо јечам и пшеницу

Вином земље надојени чокоти
Брашном набризгале воденице
Јече горских потока клокоти
Па трубе сукна тучу ваљалице

И волимо смолаву смоницу тврдохлебу
Када као соколица узлети к небу
Шљиварима окићена заводница крилата
Осмехнемо се раскопчамо кошуљу ланену
А уснуле нам се душе из мира прену

Ноћне шапате крадемо око вајата
Љубав чедна пламти нам из ока
Са грла покидамо ниске дуката
Попрскане мирисном росом боснока

Када нам се син у дому роди
Вазда пуцају пушке и прангије
Коло среће се преко утрина води
Небо се тетура пијано од ракије

Ломило се брдима камено крило
Рат нас без крстача сахрањиво
Под храшћем и под јаблановима
Све је то било али нас опет има
Славимо свеће палимо светлимо гробовима

ОТАЦ СЕДИ ПОД БОРОМ

Пред вајатом убокореи нар
На небу сунце као брош
Сред авлије стари амбар
Мало даље трем и кош

Родне гране савија
Петровача јабука
Ту оставили трагове
Мајка Спасенија
Баба Милунка
Деда Јеремија
Силан као див
Сви отпутовали
Само је још
Отац Живомир жив

Седи пред кућом под бором
Гледа сенке лутају по стази
И како над нашом хучном гором
Лаганим ходом сунце залази

А иза отвореног прозора
Гугуће шест белих голубова
Зрикавци зричу крај колена
Да у тишини старац не задрема

ЈАБУКА НА БРЕГУ

Јабука светлост служи
Под месечев вије се скут
Око ње земља кружи
Правећи јој вечни пут

Напуштају мрачне кутке
Једна у другу загледане
Над њима излегле се гугутке
У гнезду Кумове сламе

Са висина небеских
Цвркутави чује се зов
Опчињена полетела бих
Да звездани додирнем кров

Да душа капи златне слива
На класје на коров
Пружене шаке њива
Неба чујем тихи зов
И већ његова сам одива

ЧЕЖЊА

Кад бих била витонеба јела
Ил мирис љиљановог цвета
У наручју бих ветра
Као буктиња горела

Кад бих росним равнима
Била тихо лелујање трава
Да ми на грудима
Месец сан одспава

Кад бих била вила
Истог трена истог часа
Савила бих бела крила
Косбаши око стаса

Прекрила сенкама изворе
Све док се из мојих очију
Очи његове сјаја не напију

СТАНИ ПУТНИЧЕ

Уздрхтао јаз
У вис бије млаз
Ко непресечена трска
Ко дрво јабланово
Чује се како прска
Зрно јечмово

Сунце се буди
Изнад бреста
Ослепоо облак
А рујне груди
Као невеста
Раскопча мак

О не иди стани
Светиљке горе
Нек распу се ћердани
Дрвећу под кровове

Убери за спас
Моје душе клас
Топал ко јутро
Ко сунце невин
Све пућпуриче
Стани путниче
Мирише крин

Испод уцветалих грана
Љуљашка озвездана
Гугућу минути
Стани ако одеш
Све ће да заћути

ФЕЊЕР У ВИНОГРАДУ

Орах шири старославни хлад
Фењер пред колибом светли
Кроз огроздан нам виноград
По која ноћна тица пролети

Из суседних њива зрикавци звоне
У јарак с грана праскају брескве
Ми гледамо како с висине небеске
За стрме стене месец полагаано тоне

Као да шаље поруку
Скривена звезда нека
Док месечина топла мека
Протиче нам испод руку

Широко лишће обнажило недра
Воденице се чују на водојажи
Уз уздахе нам сетно клопарају
Чокоти поносно бде на стражи
Све што било је под скутом чувају
Још увек тамо бело грожђе једра

Како да одемо до винограда
Да послушнемо опет лишћа шапат
Брда и стене тврда ограда
Простор тамама застрашен
Стазе нам прекрила папрат
Пред колибом фењер угашен

ЛИШЋЕ НА ОБАЛИ

Кораци ми тихи лаки
Опало лишће газим
Неки ме прсти такли
Ал никог да спазим

Не шапући срце нећу
Да будим уснулу реку
Нит да отирем дрвећу
Сузе што млазом теку

Зашто ли дођох овде
Кад су сви сатови стали
Залеђена нема површине воде
Шушкај бар ти лишће на обали

Покољењима завештај игру
Кочијашу без кочија
Поспи ми прах по стопама
Нек мир је кад снегови стигну
И забели се иње по гранама

Одзиви

НОВИ ПРИЛОГ ПОЗНАВАЊУ НАРОДНОГ ЖИВОТА ПОЖЕШКОГ КРАЈА

Момчило Тешић: *Народни живот и обичаји пожешког краја*, „Развигор“, Пожега 1988.

Наш познати књижевник и дугогодишњи сарадник „Расковника“, Момчило Тешић, који живи и ради у свом родном селу Глумчу код Пожеге (западна Србија), више година је описивао народне обичаје и фолклор свога краја. Подршку и упутства за тај рад Тешић је добио још четрдесетих година од нашег познатог етнолога др Тихомира Борђевића. Да тај вишегодишњи труд није узалудан најбоље сведочи ова изванредна књига, која се може комотно сврстати у ред монографија о народном животу које је издавала Српска краљевска академија у серији „Српског етнографског зборника“.

Први део ове занимљиве књиге посвећен је опису *годишњих* (календарских) обичаја. Осветљен је и круг променљивих и круг сталних празника, како крупних (Божић, Ускрс, Бурђевдан), тако и мањих, који су се већ избочајили (нпр. Симуњдан, Себична среда, Заклопита субота, Јелесијевдан, Вјетрени војвода, Прокоп, Трнова петка, Покров, Срђевдан, итд.). Уз поједине празнике наведене су и краће народне умотворине (пословице, песме, анегдоте). Тако, уз Јелисејевдан (27 јуни) записано је веровање да је то најдужи дан у години и ако се тога дана посеје проја она ће до Видовдана нићи. Уз то веровање иде и песмица коју краси изузетан ритам: *Јелисије/ проју сије,/ иде Виде/ да обиде,/ да погледа/ је л' колика/ ситна проја/ већ изникла* (стр. 40).

У другом делу књиге Тешић описује обичаје *животног круга* (од рођења, преко детињства, момаштва и девојаштва, женибде и удаје, па до погребних обичаја). Овај део највише обилује фолклорним прилозима. Об-

јављено је више десетина песама, загонетки и пословица. У посебном прилогу дат је и опис народне ношње овога краја. Од значаја је и прилог о слави (посебно је описана *кућна слава*, а посебно *сеоска слава* или *завјетина*).

Трећи део књиге посвећен је *народној медицини*. Описано је лечење средствима народне медицине више од педесет болести. Неке од тих болести имају и занимљиве називе, као нпр. *бубине*, *тишња*, *црњ*, *ваша* итд. Записано је и више древних магијских поступака намењених лечењу, које често прате и басме.

У одељку књиге, названом *Тежачки обичаји*, описани су обичаји: *спрега*, *позајмица*, *моба*, *комишање*, *пре-ло* и *поклони*, а у одељку *Технолошки обичаји* — *кирицилук*, *печење ракије*, *прављење ђумура*, *прављење брезових метли*, *вађење камена*, *прављење креча*, *прављење катрана*. Овде је дат и краћи прилог о женским радовима.

Последњи одељак књиге носи наслов *Вештачка средства*, и ту је описано *кумство*, *старосватство*, *деверство*, *побратимство* и *посестримство* и *усиновљење*.

Књига Момчила Тешића о народном животу и обичајима пожешке околине, изузетан је допринос познавању народне културе и баштине српског народа и остаће као драгоцен извор за будућа истраживања традицијског мишљења и стварања. Она треба да буде и подстицај за многе радознале људе, који живе у унутрашњости наше земље, да отргну од заборава све оно што је чињеница културе и народног стваралаштва.

Љубинко Раденковић

ЛЕТОПИСИ УМИРАЊА

Радојко Николић, *Умирања животу једнака*, Чачански глас, Чачак, 1988.

Још једна књига народног посленика Радојка Николића из Чачка открива нам душу народа Западне Србије. Реч је о књизи смртописа или боље рећи животопису сељака под насловом „Мирања животу једнака“.

Књига обухвата шездесетогодишње летописе умирања „у временском размаку од друге владавине кнеза Михаила до пробоја Солунског фронта на подручју оног дела Србије који омеђавају Рудник и Јавор, Ибар и Дрина. То је исти онај простор о коме је реч у 'Каменој књизи предака' али суженији за санџачка побрђа“.

У десетак домишљато уобличених тематских целина аутор је дао мале социопсихолошке студије. Зналачки је обрадио делове о односима на селу између дошљака и староседелаца, о болестима сељака, о старосној структури умрлих, о степену смртности, о календару и географији умирања, о лоповима хајдучима и убицама, о жртвама ратова и помора, о судбини сиротиње и бескућника. Приповедачки је протумачио и описао из матичних књига „болести, убиства удесне случајеве, ратне изгубије и недаће. Сиротињу, глад, ванбрачну децу, крађе, разбојништва, хајдучије. Породичне несреће, помећашке заваде, пијанчења, лудила, самоубиства.“

И овом књигом, као и претходном (Камена књига предака, 1979.) Радојко Николић се доказао, пре свега као одличан познавалац сељакове душе па тек онда летописац смрти сељака. Зато је и могао да разастире своја сазнања о животу и смрти сељака промишљајући над књигама умрлих, или боље „матицама“, и над другим сродним изворима о судбини и смрти дошљачког живља који је населио Западну Србију. Описао је пробраним народним речником личне и породичне трагедије, фазе пресељења, занимања, узроке умирања. Захваљујући упућености и труду аутора добили смо не само лето се сељакове смрти него уз њих и мукотрпног живота.

Познавајући живот сељака и њихов старински календар послова уочио је њихову повезаност са смрћу

сељака који су страдали у раду, рату, на светковинама и умирали у постељи од „болекчина“ а ретко од старости.

Поред осталих доприноса проучавању народне културе, Радојко Николић је овом књигом разоткрио и сурова паличја до скоро идеализованог србијанског села. Народ хомеровске епике носио је у себи и пороке и нечовештва (мржњу, зверства, браколомства, егоизам...).

Ово дело Радојка Николића плод је дугогодишњих мука које се могу само наслућивати. Напојено са бројних кладенаца народног духа оно је и само постало велики зденац за читаоца који поштује и воли народну културу.

Велибор Лазаревић

ПРИПОВЕДАЊА У ПОДРАВНИ

Буро Франковић: *Дрво насред Подравине*. Усмене приповијетке, Tankönyvtárs, Будимпешта, 1986.

Да је усмена традиција словенског живља у Ма-барској још увек жива, показује и збирка прозних облика које је у Подравини скупио и објавио Буро Франковић. Књига је жанровски разноврсна — чине је бајке, приповетке, легенде и предања, шаливе приче и басне. Она представља својеврсну читанку занимљивих садржаја, који се у различитим варијантама срећу у старијим српским и хрватским збиркама народног приповедања. Тако, бајка „Дрво до неба“, варијанта је познате бајке „Дрво насред свијета“, ту су и познате бајке које се налазе у Вуковој збирци „Усуда“ (Усуд) и „Медедовић“ (Мећедовић), док је приповетка „Томо носи месо у пакал“, варијанта познате хрватске приповетке „Шингала-мингала“, итд. Занимљиве су и легенде о Марку Краљевићу, чији су садржаји обликовани и као епско певање у Вуковим збиркама (нпр. „Марко Краљевић и црни Арапин“, „Марко Краљевић и Филип Маџарин“, итд.).

Без обзира што неки облици казивања из Франковићеве књиге имају извор у штампаним збиркама, сви они чине пуг развитка народне традиције и у вредностају подлежу истим мерилима. И зато могу бити драгоцен извор за реконструкцију појединих садржаја, пре свега оних са митском основом. Зато је напор Франковића да сачува од заборава ова занимљива казивања вредан сваке похвале.

Љубинко Раденковић

Обавештавамо читаоце да у претходној свесци часописа „Расковник” (бр. 55—56) омашком није наведено да су грбови појединих српских породица преузети из књиге „Родословне таблице и грбови српских династија и властеле” (грбове реконструисао, нацртао и коментаре написао Александар Палавестра).

Уз извињење због наведеног пропуста, обавештавамо наше претплатнике да претплата за 1990. годину износи 80 динара.

Уредништво

ИЗ БИБЛИОТЕКЕ „ВУК КАРАЏИЋ”

У 1989. години Библиотека је премашила планирани број програма: набавила 5.896 књига (план: 5.000), уписала 17.141 читаоца (план: 16.000), позајмила на коришћење 322.959 књига (план: 302.400), реализовала 362 књижевна, културно-забавна програма, предавања, изложбе (књига и ликовне изложбе), групне посете деце библиотеци (план: 308), успешно сарађивала са радним организацијама, школама и предшколским установама. На основу упоредних података из Извештаја о раду Удружених библиотека Београда, „Вук Караџић” је задржала високо место у београдском библиотекарству.

Посебни успеси Библиотеке:

1. Прикупљено 6.500 књига — поклона за огранак „Звездара” власотиначког Културног центра „25. мај”.

2. Обрађен фонд од 2.000 књига и формирана библиотека Индустрије прецизне механике.

3. Отворен нови огранак „Драгиша Витошевић”, у Месној заједници „Ново Миријево”, Миријевски венац

4. Огранак је у простору величине 100 м².

4. Библиотека је у Едицији „Расковник”, као осму књигу штампала зборник „Косово у памћењу и стваралаштву”, у тиражу од 1.500 примерака, поводом 600-дишњице Косовске битке.

5. На Трибини „Караџић” успешно је реализован циклус књижевних разговора „Београдски писци о Београду” (шест програма).

За успехе у раду Библиотека је добила две премије ГСИЗ културе Београда: за полугодишњи рад (јули-децембар) и годишње резултате.

3 НАРОДНЕ УМОТВОРИНЕ

- 3 Жетварске песме из Горње Пчиње (Звонимир Ж. Јовић)
- 5 Крајишке народне песме (Саво Миладиновић)
- 7 Здравнице из Груже (Милорад Никетић)
- 12 Предања о Каменграду на Папуку (Славица Гароња)

19 НАШ НАРОДНИ ЖИВОТ

- 19 Молитвице — народне хришћанске молитве (Данка Ивић)
- 27 Народне басме из сокобањског краја (Голуб Радовановић)
- 31 Народне псовке у неготинској крајини (Златимир Пантић)
- 33 Ромска свадба — Романи бијав (Гордана Томић-Радојевић)
- 40 Крсна слава у Вуковску на купрешкој висоравни (Јово Бајић)
- 57 Орање на дан славе (Јелена Стојановић-Борђевић)

РАСПРАВЕ

- 59 Злата Бојовић: Рукописна збирка корчуланских почасница
- 81 Веселин Чајкановић: Један ранословенски приповедни мотив код Византинаца

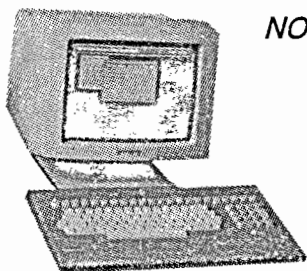
87 ПЕСНИЧКА ОБЗОРЈА

- 87 Милена Јововић: Фењер у винограду

95 ОДЗИВИ

- 95 Нови прилог познавању народног живота пожешког краја (Љубинко Раденковић)
- 97 Летописи умирања (Велибор Лазаревић)
- 99 Приповедања у Подравини (Љубинко Раденковић)

tim 600

*NOVI HORIZONTI ZA
„TIM” RAČUNARE*

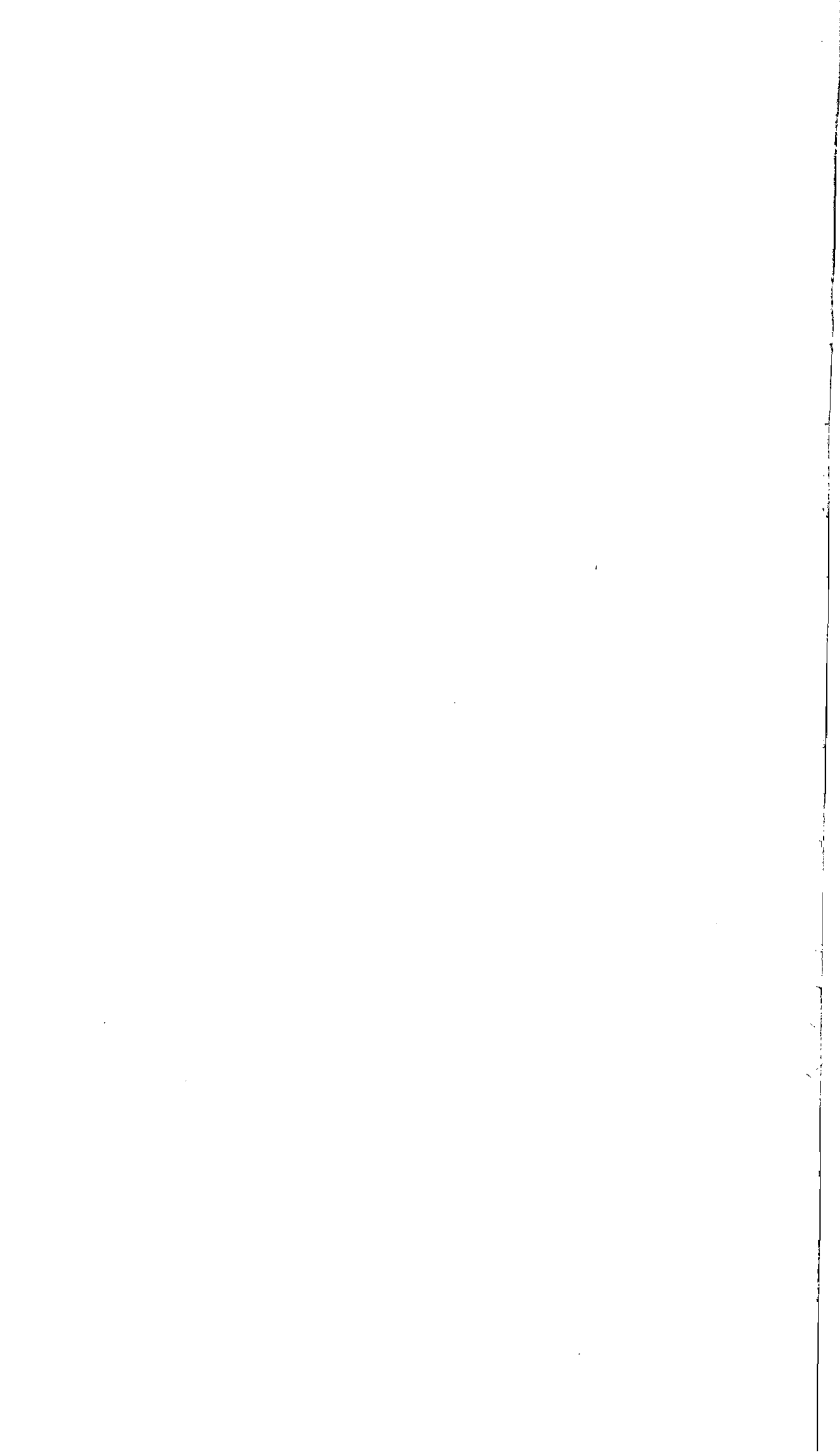

ИНДУСТРИЈА ПАДОБРАНА И КОНФЕКЦИЈЕ БЕОГРАД

Без прошлости нема будућности!
У прошлости смо се облачили у складу
са временом,
у будућност улазимо са одећом „КЛУЗ“
Одећа „КЛУЗ“ је део наше прошлости
и наше будућности.
И будућност ће бити лепша
у одећи „КЛУЗ“!

Сарадња са Народном библиотеком
„Вук Караџић“ — Звездара
леп је пример „КЛУЗОВОГ“ настојања
да обогати сопствени културни живот.

ИЗДАВАЧКИ САВЕТ

Др Драгослав Антонијевић
Др Петар Влаховић (председник)
Гвозден Јованић
Радул Јовановић
Бошко Карановић
Др Велимир Михајловић
Добривоје Младеновић
Др Милош Немањић
Академик Миодраг Павловић
Арх. Божа Петровић
Мр Љубинко Раденковић

На насловној страни
„Петар“ Ивана Рабузина

Корице и опрема
Радоје М. Кавецкић

Часопис за културу и књижевност „Расковник” преваходно објављује, подстиче и вреднује све облике народне културе и изворног стваралаштва, не само у сеоској већ и градској средини, у Србији, затим на целом српскохрватском језичком подручју, а појединим прилозима и ван тих оквира. „Расковник” настоји да одслика појаве у народном животу, како савремене тако и прошле. Странице часописа су отворене за прилоге из народног живота и културе, за стваралаштво песника села и самоуких сликара, за истраживаче у подручју књижевности, језика, фолклора, митологије, етнологије, историје...

